

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за Историју

Завршни рад

**Југословенска дипломатија о „антидржавном деловању“ хрватске
емиграције у Аргентини 1928-1941.**

Ментор:

др Александар Животић

Студент:

Милорад Чворовић ИС18/46

Београд, септембар 2019.

Садржај:

Предговор.....	4
Увод.....	6
Превентивно деловање Посланства после атентата у Скупштини.....	9
Писање „Хрватског исељеничког дома“.....	10
„Мој политички животопис“.....	12
Скупови „Хрватског исељеничког дома“.....	17
Активности и неуспеси југословенске дипломатије.....	18
Вође хрватске организације и уздизање Ивана Колусија.....	20
Долазак Бранимира Јелића и „Хрватски домобран“.....	26
Финансијско стање „Хрватског домобрана“ и Посланства.....	35
Долазак Петра Радића.....	38
Акције југословенског Посланства против „Хрватског домобрана“.....	39
Активности „Хрватског домобрана“ током 1934. године.....	41
Домобрански покрет у Аргентини после атентата у Марсеју.....	42
Околности након атентата у Марсеју.....	47
Активности „Хрватског домобрана у 1937. години.....	50
Сукоб Валенте и Жуванића.....	53

Гашење „Хрватског домобрана“ и стварање „La Defensa del Hogar Croata“	56
Закључак.....	61
Списак извора и литературе.....	64

Предговор

Историју односа српско-хрватских у периоду Краљевине Југославије није могуће објективно сагледати и целовито приказати без научно сазнованог промишљања о усташком покрету. Та организација је својим поступцима оставила снажан и дубок печат на развој међунационалних односа Срба и Хрвата током међуратног периода, а нарочито за време Другог светског рата и у периоду после његовог окончања.

Тако је тема овог мастер рада посвећена једном делу усташког покрета, оном у Аргентини, у годинама између два светска рата, тачније од Атентата у Народној скупштини, 20. јуна 1928. године па до почетка Априлског рата, 6. априла 1941. године. Ови догађаји су били судбоносни по српско-хрватске односе. Атентат је био унутрашњи догађај који је нарушио односе двеју народа и довео до кризе тадашњег парламентарног система. Други догађај био је спољнополитички, рат који је довео до радикалног слома државе и окренуо ова два народа један против другог у најкрвавијем сукобу у историји човечанства. Главни ослонац у истраживању и писању овог рада представљала је необјављена изворна грађа из Архива Југославије у Београду, нарочито фонда Краљевог посланства у Буенос Ајресу- фонд 385. С обзиром да је циљ тог Посланства, између осталог, био да прати и информише Министарство иностраних послова о антидржавним покретима онда је јасно да се ту чувају документи од прворазредног сазнајног значаја.

Управо је највећи део рада и написан на основу грађе из већ поменутог фонда 385. Као помоћни фондови послужили су: 334- Министарство иностраних послова Краљевине Југославије, нарочито персонални одсек као и укази којима су постављани нови посланици у аргентинској престоници. Затим су ти и фондови: Фонд 74- Краљев двор, 371- Посланство Краљевине Југославије у Сједињеним Америчким Државама- Вашингтон, 373- Посланство Краљевине Југославије у Италији- Рим, Фонд 449- Генерални конзулат Краљевине Југославије у Њујорку и 748- Исељеничко изасланство Краљевине Југославије у Буенос Ајресу. Изворна грађа у овим фондовима садржи документе различите садржине и сазнајне вредности: уговори, споразуми, протоколи, извештаји о антидржавном деловању, табеларни прегледи чланства различитих друштава, преписка, писма, дописи, фотографије,

извештаји посланика и сл. Дакле, реч је о изворном материјалу који сведочи о настанку, развоју и активностима хрватског домобранско-усташког покрета. Материјал пружа и драгоцене информације о самом исељеништву као и о потезима и покушајима Посланства да ограничи дејство домобранаца.

Литература стриктно везана за саму тему рада, домобрански покрет у Аргентини током међуратног периода, је изузетно ретка. Књига Марија Јареба „Усташко-домобрански покрет од настанка до травња 1941. године“ била је од највеће помоћи током израде рада. Поред ње, незаобилазно штиво представља и књига Богдана Кризмана „Анте Павелић и усташе“. Осим ових, коришћене су и друге књиге у којима је описан усташки покрет пре Другог светског рата, као на пример књиге Х. Матковића, „Повијест Независне Државе Хрватске“, И. Чизмића, „Хрвати у животу Сједињених Америчких Држава: допринос у економском, политичком и културном животу“ и докторска дисертација В. Ђикановић, „Исељеници у Северној Америци и југословенска држава: 1918-1945“. Значајне податке о исељеницима и политичким околностима у Аргентини пружају дела Ј. Антића, „Наше исељеништво у Јужној Америци и стварање југословенске државе“, Ф. Луне „Кратка историја Аргентинаца: два века Аргентине“, С. Срндовић, „Библиографија југословенске исељеничке периодике у Северној и Јужној Америци до 1945“, „Latin America politics and society since 1930“, уред. Лезли Бетел, Р. Блум, Земље и народи Латинске Америке и чланак М. Мишовића, Допринос југословенских исељеника развоју Јужне Америке, у: Латинска Америка и савремени свет, прир. Розита Леви. Последње поменуте књиге обрађују шири оквир али омогућавају да се схвати и разуме који је значај по домобрански покрет имало унутрашње стање у Аргентини.

Структуру рада поред садржаја, предговора, уводних и закључних разматрања, списка извора и литературе, фотографија и табела чини и шеснаест мањих целина кроз којих је, по хронолошком пинципу, представљена сама тема рада. Најважније целине чине поглавља која обухватају деловање „Хрватског домобрана“ и њеног оснивача Бранимира Јелића.

Увод

Након окончања Великог рата, нова држава Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца започела је свој политички и дипломатски живот осклањајући се на традицију и политику коју је утрла Краљевина Србија. Своје дипломатске односе са Аргентином новостворена држава успоставила је у децембру 1921. године, након аргентинског признања државе Срба, Хрвата и Словенаца.¹

Посланство Краљевине Југославије у Буенос Ајресу било је главно заступништво југословенске дипломатије на простору Јужне Америке у читавом међуратном периоду. Настало је указом југословенске владе од 29. фебруара 1928. године.² На челу овог представништва, у периоду од 1928. године па до Априлског рата, променило се чак девет особа, неки су ту функцију обављали редовно као изваредни посланици и опуномоћени министри, а други ванредно као вршиоци дужности отправника послова.

Први изваредни посланик и опуномоћени министар Краљевине СХС у Буенос Ајресу, који је до тада био генерални конзул, био је Иво Грисогоно.³ Међутим, на тој функцији задржао се нешто мање од годину дана, до јануара 1929. године.⁴ До краја наредне године на функцији су били Владимир Мариновић⁵ и Милорад Стражњици.⁶ Прва половина 30-тих година донела је само две нове промене у руководству Посланства. Прво је Зорислав Драгутиновић наследио М. Стражњицког у новембру 1930. године⁷, а онда је Иван Швегел преузео место посланика у марту 1931. године.⁸ Када је он био опозван у јуну

¹ Архив Југославије (=АЈ), број фонда (=ф.) 334- Министарство иностраних послова Краљевине Југославије- Персонални одсек, број фасцикле (=бр. ф.) 94, број јединице описа (=бр. јед. описа) 303, Пр. Пов. бр. 434, 2. фебруар 1922. године.

² АЈ, ф. 334, бр. ф. 127, бр. јед. описа 442, Укази, Пов. бр. 590, 2. март 1928. године.

³ АЈ, ф. 334, бр. ф. 127, бр. јед. описа 442, Укази, Пр. Пов. бр. 591, 2. март 1928. године.

⁴ АЈ, ф. 334, бр. ф. 127, бр. јед. описа 443, Укази, Пов. бр. 397, 1. фебруар 1929. године.

⁵ АЈ, ф. 385- Посланство Краљевине Југославије у Аргентини- Буенос Ајресу, бр. ф. 19, бр. јед. описа 91. Записник о примопредаји дужности шефа Посланства, Пов. бр. 51, 20. фебруар 1929. године.

⁶ АЈ, ф. 334, бр. ф. 124, бр. јед. описа 443, Укази, Пов. бр. 495, 7. фебруар 1929. године.

⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 19, бр. јед. описа 91, Записник о примопредаји дужности, Пов. бр. 479, 21. новембар 1930. године.

⁸ АЈ, ф. 334, бр. ф. 128, бр. јед. описа 445, Укази, Пр. Пов. бр. 1324, 14. март 1931. године.

1932. године⁹ на своје старо место вратио се З. Драгутиновић и на њему остао до краја јула 1934. године.¹⁰

После тога, више од две године отправник послова био је Августин Мишетић.¹¹ Ипак, на функцији посланика највише од свих других задржао се Изидор Цанкар. Он је дужност преузео у новембру 1936. године и на њој остао све до априла 1942. године.¹²

Проблеми са којима су се поменуте дипломате сусретале, готово на свакодневној бази, били су изузетно комплексни те су захтевали њихову широку ангажованост која је превазилазила дипломатске оквире. Шта је та ангажованост све подразумевала дефинисао је З. Драгутиновић: „... Посланство... има да врши политички надзор над исељеништвом, да контролише почасне конзуле, надаље да прати опште политичке и економске прилике у овим земљама, и да о свему благовремено и исцрпно извештава Министарство. Поред тога, у дужност Посланства спадао би и иницијативан рад, вођење националне и економске пропаганде, организовање становништва, итд.“¹³ Ситуацију је донекле олакшала одлука југословенских власти да прошире конзуларну мрежу у јесен 1928. године. Тако су у Росариу и Парани основани Почасни конзулати који су требали да припомогну Посланству у обављању дужности у Аргентини.¹⁴ Специфични географски фактори утицали су такође на рад Посланства, као на пример: огромна удаљеност од југословенске државе, велика површина над којом је Посланство било надлежно и национални састав југословенског исељеништва. На жалост, на основу постојећих извора, не може се са сигурношћу говорити о бројном стању југословенских исељеника у Аргентини у овом периоду.¹⁵ Оно што је сигурно јесте да је највећи део долазио са бивших територија Аустро-Угарске монархије, нарочито са простора Хрватске и Славоније, као и Далмације тј. да је реч о хрватским исељеницима.¹⁶ Највећа концентracија југословенских исељеника била је у три провинције:

⁹ АЈ, ф. 334, бр. ф. 129, бр. јед. описа 446, Укази, Пр. Пов. бр. 2631, 13. јун 1932. године.

¹⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 19, бр. јед. описа 91, Записник о примопредаји дужности, Пов. бр. 352, 31. јула 1934. године.

¹¹ АЈ, ф. 334, бр. ф. 130, бр. јед. описа 448, Укази, Пр. Пов. бр. 1423, 4. март 1934. године.

¹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 19, бр. јед. описа 91, Укази, У. Пр. Пов. бр. 446, 20. март 1942. године.

¹³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 19, бр. јед. описа 91, Извештај Пов. бр. 648, 15. децембар 1932. године.

¹⁴ АЈ, ф. 748- Исељеничко изасланство Краљевине југославије у Буенос Ајресу, бр. ф. 1, бр. јед. описа 5, Дел. бр. 1141, 15. новембар 1928. године.

¹⁵ Lj. Antić, *Naše iseljništvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslovenske države 1918*, Загреб, 1987. године, 13.

¹⁶ *Izvyjšća iseljeničkog komesarijata u Zagrebu 1922.-1939*, priredili P. Jonjić i A. Laušić, 14.

Буенос Ајрес, Санта Фе и Кордоба.¹⁷ Када се говори о конкретним цифрама онда је број Југословена у Аргентини у 1928. години износио око 50 000.¹⁸ Број је нагло растао током тридесетих година, нарочито хрватске емиграције, па је почетком четрдесетих година број Хрвата износио око 100 000.¹⁹

По питању статистике највише конкретних података нам пружају извештаји Исељеничког комесаријата:

Табела 1.- Статистика исељавања из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Аргентину током 1928. године.²⁰

Порекло исељеника	Број	Уселило у Аргентину
Србија	1.144	205
Војводина	4.233	1.549
Црна Гора	288	143
Хрватска и Славонија	8.600	2.579
Далмација	3.509	1.920
Словенија	3.162	782
Босна и Херцеговина	853	306
Укупно	21.789	7.484

На основу табеле може се закључити да је највећи број нових аргентинских Југословена долазио са простора Хрватске и Далмације, касније Савске и Приморске бановине. Од укупног броја исељених Југословена, чак више од трећине одлазило је у другу највећу земљу Јужне Америке.

¹⁷ М. Mišović, *Doprinos jugoslovenskih iseljenika razvoju Južne Amerike*, 161, u: *Latinska Amerika i savremeni svet*, prir. Rozita Levi, Beograd 1995.

¹⁸ АЈ, ф. 334, бр. ф. 96, бр. јед. описа 429, Извештај Пов. бр. 18 март. 1928. године.

¹⁹ Исто.

²⁰ АЈ, бр. ф. 373- Посланство Краљевине Југославије у Италији- Рим, бр. ф. 2, бр. фолијације 20, 25. март 1929. године.

Уз све то недостатак финансија, честа малобројност²¹ као и нестручност особља представљали су додатне проблеме са којима је Посланство морало да се избори кроз читав период. У таквим је приликама главно дипломатско представништво за Јужну Америку водило своју пропагандну и идеолошку борбу са „антијугословенском делатношћу“ домобранаца.

Превентивно деловање Посланства после атентата у Скупштини

Како би ограничила ширење негативне пропаганде, влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца одлучила је да пошаље депеше својим иностраним представништвима у којима је изнета званична, државна верзија догађаја у Скупштини. Циљ је био јасан. Показати Југословенима у иностранству да је „у земљи потпун мир и ред“.²² Услед недостатка финансија за штампање Посланство је верзију догађаја упутило аргентинским листовима. Тако су у „La Prensa“-и и „La Nación“-у 22. јуна освануле званичне верзије несрећног догађаја који се догодио два дана раније.

О даљим акцијама Краљевине СХС у 1928. години обаштени смо преко преписки између Ива Грисогона и Шуменковића. Говорећи о ситуацији међу исељеницима током летњих месеци 1928. године, краљев посланика у Буенос Ајресу господин И. Грисогон изјавио је да је ситуација изузетно неповољна. Он наводи да су антидржавни елементи ојачали, а да међу народом „без разлике племенске влада врло велико незадовољство“. Излаз из овако замршене ситуације посланик види у ширењу конзуларне мреже у Јужној Америци и већој новчаној подршци власти у Београду. Почасне конзуле би требало отворити у Росариу (Аргентини), Сао Паолу (Бразилу), Оруру (Боливији) и Икику (Чиле). Када је реч о новцу ту сматра да је помоћ од 8 000 долара неопходна. Новац би био распоређен тако да би 5 000 долара ишло на потребе штампе у Аргентини- ширењу југословенске пропаганде и сузбијању утицаја антидржавних елемената, нарочито

²¹ Бројни су примери где се посланици жале на недовољан број особља, па тако: АЈ, ф. 334, бр. ф. 96, бр. јед. описа 311, бр. фолијација 429, 452, 476, 481, 488 и 500.

²² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Пов. бр. 52, 27. јул 1928. године.

хрватских. Остатак би био потрошен на опремање саме зграде Посланства у Буенос Ајресу.²³

Влада у Београду је врло брзо уважила већину предлога Грисогона. Отворила је Почасне конзулате у поменутим градовима и послала је 3 000 долара за опремање посланства. Уз то, у главни град Аргентине послати су и секретари Владимир Мариновић и Зоран Драгутиновић да помогну при раду Посланства.²⁴ Међутим, главни захтев тј. новац за штампу није одобрен. Послата је само сума од 500 долара, а као разлог томе наведена је „велика преоптерећеност“ државних финансија.²⁵

С обзиром да су се прогласи и скупштине Хрватског исељеничком дома током јесени повећале, тако је и реаговало Министарство спољних послова преко свог Посланства. Најпре, је током октобра месеца забрањен унос листа овог покрета, а крајем истог месеца је од Посланства затражено да реагује „код аргентинске владе да иста по могућности спречи у будуће овакво писање штампе и вређања Њ.В. Краља, Министара и државних власти“.²⁶

Писање „Хрватског исељеничког дома“

Атентат у Скупштини, или боље речено своју верзију догађаја, пренеле су и новине „Хрватски исељенички дом“. Тако је почетком јула освануо наслов- „Крв браћо крв“. Уз крајње оштар и непријатељски тон лист осуђује „тешки и барбарски чин“ Пунише Рачића „који је из самокреса у парламенту пуцао ладнокрвно“. Династија Карађорђевић се оптужује да је „уцвилила“ 8 милиона Хрвата и да је крива за избијање Првог светског рата. Осуда се не завршава ту него се она даље шири на читав српски народ. С друге стране, о рањеним и убијеним хрватским политичарима се говори у суперлативу, као о људима који су пролили своју крв за читаво хрватство. Жеља Марка Фил Вујеве, аутора чланка, је очигледна- покушати да се Хрватима у Аргентини овај догађај представи као доказ сукоба

²³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Пов. бр. 60, 5. август 1928. године.

²⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Пов. бр. 60, 14. август 1928. године.

²⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Пов. бр. 77, 25. август 1928. године.

²⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Пов. бр. 122, 5. децембар 1928. године.

између Срба и Хрвата тиме што би се једна страна приказала крајње негативно а друга крајње позитивно. Своју мисао водиљу он изражава у следећим речима: „А за нас хрвате од данас завјетна заклетва до гроба и до века, која нас води у ватру и крв противу Србима и Карађорђевића династији...“. На крају, сматрајући да говори у име 150 000 Хрвата у Јужној Америци он осуђује злочин и позива да се оснује независна хрватска држава „без Срба“.²⁷

Осим тога, у истом броју листа налазе се и кратке вести о стању у југословенској држави. То стање се пореди са предреволюционим, а у држави „влада велики немир“. Краљ Александар је приказан као капетан брода који тоне, као човек који узалудно покушава да спаси јединство државе. Повлачење хрватских политичара из југословенског парламента лист види као први знак отцепљења Хрватске. Често мењајући број Хрвата које „заступа“ у Јужној Америци, Марко Вујев наводи да је послао телеграме подршке вођи Хрватске сељачке странке као и да планира да пошаље петиције Лиги народа и појединим државама „у којима тражимо независност и сепарацију хрватске државе“. Такође, Вујева је планирао да у наредним месецима одржи неколико скупова у Санта Изабели, Буенос Ајресу и Ел Сокуру како би покушао да своје идеје прошири међу исељеништвом.²⁸

Лист је од самог свог почетка имао крајње оштар и негативан став према Југославији. Нарочито на удару листа биле су српске политичке личности попут краља Александра и Николе Пашића. Неретко се та критика протезала и на цео српски народ. Другим речима, новине су биле антидржавне, антисрпске и заступале су хрватске домобранске идеје. Под вођством Марка Фила Вујеве лист је представљао прво важније оружје пропаганде хрватских усташа у Аргентини током међуратног периода.

²⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Hrvatski iseljenički dom*“, 1. јул 1928. године, бр. 13, 1.

²⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Hrvatski iseljenički dom*“, 1. јул 1928. године, бр. 13, 3; АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*La nacion*“, 18. јул 1928.

„Мој политички животопис“²⁹

У жељи да се представи јужноамеричким Југословенима и да припреми темеље свог будућег агитационо-пропагандног рада, Марко Фил Вујева написао је своју аутобиографију под називом „Мој политички животопис“. Сажета на свега тридесет и две стране и тридесет и једно поглавље, аутор у њој, крајње субјективним тоном, описује свој живот од најранијег детињства па све до 1. маја 1928. године.³⁰

На самом почетку кроз поглавље „Родитељи и браћа“, Вујев описује своје најраније детињство и доноси неке прве податке о себи самом. Рођен је 22. јула 1909. године, у сиромашној сеоској породици, у Струпнићу „недалеко од Дуванског поља гдје се је прија хиљаду година окунио први хрватски краљ Томислав“.³¹ О родитељима, у неколико реченица, наводи да му је отац водио порекло из Москве, за мајку каже да је рођена у Далмацији, а да њена породица потиче из Пољске. Свакако најважнији податак из овог поглавља јесте рана смрт његовог оца- „болест мога покојног оца била је врло кратка“.³² Интересантно је и то да и поред тога што поглавље носи такав наслов он не оставља никакве информације о својој браћи. Једино наводи да је имао тројицу браће. Када су поменути, под заједничким термином „браћа“, онда је то само у служби подизања и величања самог себе, па је тако аутор написао: „Између свачетворице браће ја сам био најоштроумнији, те сам у свему био напредан, особито у учењу писања и читања, тако да сам у селу словио као најпааметнији и најљуднији дећко“.³³

Након тога, даје нам и прве информације о сопственом школовању. Наводи да је основну школу завршио у родном селу, а да због недостатка материјалних средстава гимназију није одмах уписао. Касније, захваљујући подршци ујака уписао је гимназију у Трсту. Ту се, према сопственим речима, „истицао као бунитељ ђака“, али уз подоста мука успео је да заврши средњу школу. Школовање је наставио на студијама електротехнике, а као главни разлог напуштања факултета аутор наводи мржњу професора. У другом

²⁹ Назив аутобиографије Марка Ф. Вујева, самопрокламованог вође Хрвата у Јужној Америци.

³⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Marko Fil. Vujeva „*Moj politički životopis*“, 32.

³¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Marko Fil. Vujeva „*Moj politički životopis*“, 3.

³² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Marko Fil. Vujeva „*Moj politički životopis*“, 4.

³³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Marko Fil. Vujeva „*Moj politički životopis*“, 4.

поглављу „Моје школовање“ оставља и податак да је посетио Беч и Праг, што је контрадикторно са оним што је претходно писао о свом слабом материјалном стању.³⁴

Када је избио Велики рат био је мобилисан у децембру 1916. године и послат у Војну академију у Ђеру. Након деветомесечног војног школовања унапређен је у ранг кадета. Последњу годину рата провео је у Равини- италијанском градићу, у Јужном Тиролу, тадашњој Аустро-Угарској монархији као управник тамошње радио станице. Пред сам крај рата, прекинуо је телефонску везу са војском на италијанском фронту, због чега је био ухапшен. Али, по завршетку рата пуштен је из затвора и вратио се у родно село. Прво разочарање са новом државом доживео је када није могао да уновчи уштеђевину чувану у новчаном заводу: „... од читаве своте у износу од осамдесет хиљада марака, за које сам новце мислио помоћи себе и мајку нисам послѣ рата добио нити осамдесет садашњих динара“.³⁵

У поглављу „Прво моје путовање“ аутор нам саопштава да је посетио Србију. Не оставља нам битне информације о самој посети већ, крајње уопштено наводи да „када сам дошао у Београд видео сам разних политички немир и ту сам се заинтересовао за политичке прилике у Србији и њих сам до темеља упознао“.³⁶ Оно што је такође битно јесте да наводи како се састао са неколицином српских политичара од којих спомиње Протића, Давидовића, Маринковића, Агатоновића и Љубу Јовановића. Вујева не оставља податке о томе када су се догодили ти евентуални састанци и шта је била тема разговора. Пише да је од њих тражио политичке савете а да „одговор ових политичара био је пун таштине“.³⁷

После посете Србији, Марко Вујев се враћа у родно село и ту одлучује, 1922. године, да напусти своју професију и да се посвети проблемима јавог живота. Прво, почиње да се бави књижевним радом. Прву књигу „Нова жена“ посветио је положају жена у савременом друштву, а како каже, желео је да посети европске престонице како би се боље упознао са том тематиком. Наставља да се бави истим и сличним јавним питањима па тако излазе и друге књиге попут: „Женски покрет у свијету феминизма“, „Манастир Јакра“, „Живот траписта“, „Наше шеварето село“ и „Појешке теферције“.³⁸ Међутим, књижевна дела му

³⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Marko Fil. Vujeva „*Moj politički životopis*“, 5.

³⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Moj politički životopis*“, 6.

³⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Moj politički životopis*“, 8.

³⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Moj politički životopis*“, 8.

³⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „*Moj politički životopis*“, 11.

нису добила на великој популарности и он одлучује да са књижевне пређе на новинарску професују.

Од свих редакција у тадашњој Хрватској он је био заинтересован само за редакцију „Дома“ „али како нисам имао познанства са г. Стјепаном Радићем заиста у тој редакцији нисам могао добити мјесто“.³⁹ У овом периоду био је редован учесник политичких зборава, а састајао се у неколико наврата са Сунарићем и Прибићевићем „и са многим осталим политичарима између којих ми се је најбоље свиђао г. Ст. Радић који је иначе сељак и добар хрват, а затим Свеславен и вјеран борац на јавном пољу за радничку и сељачку класу народа“.⁴⁰

Недуго потом, Вујев се окушао и у политичким водама. Он је покушао да оснује своју сељачку странку, а први политички скуп одржао је 15. августа 1922. године. Током самог скупа био је по први пут ухапшен зато „што нисам имао дозволу од власти за одржавање политичке скупштине“.⁴¹ После осам дана бива пуштен из затвора, а за свој рад каже: „Скупштине су ми биле веома посјећене, јер сам био добар говорник и знао сам сељацима говорити све оно што им је потребно“.⁴² До другог сукоба са властима долази на лето наредне године када је ухапшен после одржане скупштине у Јајцима. Свој даљи рад наставља у Далмацији, не кријући симпатије према Хрватској републиканској сељачкој странци „јер сам био уско везан душевно са сељачком странком.“ За само Радића каже да га је упознао у његовом стану на Зрињевцима заједно са Павлом Радићем.⁴³

Наредне две године провео је у Русији са намером да посети Америку „било Јужну или Сјеверну“, али због недостатка путних исправа вратио се у земљу, крајем 1925. године. Жеља за посетом југословенским колонијама није престајала нарочито након повратка у домовину јер је „у држави ужасно политичко трвење“.⁴⁴ Преко загребачког удружења „LOYD“ успео је да обезбеди неопходне исправе и новац за пут у Јужну Америку. Па је тако након скоро месец дана пловидбе дошао у бразилски град Сантос. Из Сантоса упутио се у Сао Паоло. Ту је одлучио „да пропутујем читаву Јужну Америку и да о њој напишем

³⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 13.

⁴⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 14.

⁴¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 14.

⁴² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 15.

⁴³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 18.

⁴⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 19.

једно књижевно дјело, а касније да започенем организоват наш раднички исељенички свијет“.⁴⁵ Прво је пропутовао Бразил и Чиле, а потом и Боливију, Перу па Уругвај и Парагвај. У свим тим местима одржавао је скупштине пред југословенски исељеницима. Последња и уједно најзначајнија држава коју је посетио била је Аргентина.⁴⁶

У Буенос Ајресу желео је да напише већ поменуто књижевно дело, а као главну препреку наводи „касније кад су дознали да сам хрват, многи су ме почели мрзити“.⁴⁷ Ступио је и у контакт са уредницима „Правде“ и „Господарства“ - В. Тодићем и И. Јековецом. Ипак, најважнији су његови први сусрети са Генералним конзулатом у тамошњој држави, тј. са Ивом Гризогоном. Очигледно је да је током тих састанака долазило до међусобног сукоба с обзиром на потоња дешања, а и на оно што је Вујев написао у својој аутобиографији. Спомиње да му је Гризогона рекао како је он „умобољан и да су моје идеје нездраве, које једино базирају на пробуђивању страсти у нашим исељеничким масама“.⁴⁸ С друге стране, Вујева свог противника описује као „Београдски чаршијаш и ништа више“.⁴⁹

Недуго након ових првих сукоба са југословенским представницима, Ивом Гризогоном и Јовом Марчетићем, југословенским изаслаником, Вујева одлучује да организује прву политичку скупштину у Аргентини, у мају 1927. год. Овај покушај је био ометен од поменуте двојице, а он представљен као „уопће бунитељ“ и код југословенских исељеника и код аргентинске власти. Због неуспеха, Марко Фил напушта Буенос Ајрес и одлази у Вила Мугуету, место које је око педесет пет километара удаљено од Росарија. Ту је уз помоћ истомишљеника Селака, Луетића, Тадића и др. успео да организује своју другу скупштину. На њој је одлучено да се оснује друштво и створен је правилник истог. „Свом покрету као добар патриота и добар хрват, дао сам име „ХРВАТСКИ ИСЕЉЕНИЧКИ ДОМ“ узајамне припомоћи исељеничких хрвата у Јужној Америци и под тим именом почео сам свој даљњих самостални рад“.⁵⁰

На овакав развој догађаја реаговао је Генерални конзулат, он је преко Министарства унутрашњих послова у Санта Фе-у затражио да се Вујев ухапси јер је „комуниста,

⁴⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 20.

⁴⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 21.

⁴⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 21.

⁴⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 22.

⁴⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 22.

⁵⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 25.

максималиста, револуционар и најопаснији политичар по мали народ“.⁵¹ Ова рекација је имала делимичног успеха, Вујев није био ухапшен али је стављен под полицијску присмотру као и његов покрет. У даљим поглављима Марко Фил спомиње како је имао доста успеха међу Југословенима, да је окупио „нешто око 106.хиљада, а прем је било јако тешко, јер су за прошлих времена међу иселјеницима провађали политику чисто Српску и ту је сам г. Гризогоно пропагирао и тако је кроз то наш свјет био изгубљен тиме што му је натуривано Српство, а занимивало хрватство, које су иселјеници са 95 % осјећали у себи“.⁵² Истоимене новине организација је покренула од 1. новембра 1927. године, а затим је основан и највиши орган Хрватског иселјеничког дома. Кроз активни пропагандни рад, Вујеву је пошло за руком да за годину дана- 1927/8. формира истоветна друштва и у Арекуиту, Ранкагуи, Вила Мугуети и да постави темеље свог рада и у Буенос Ајресу. Међутим, као и први пут тако и сад, он бива ухапшен након покушаја организовања свог покрета у престоници Аргентине. Његови покушаји подударали су се са изборима у Аргентини.⁵³ Уз помоћ америчком богаташа, Јосипа Родригеза „доброг политичког пријатеља“ успео је врло брзо да изађе из затвора. Поново се повлачи из Буенос Ајреса и овог пута одлази у Санта Фе. Ту опет бива на кратко ухапшен, због својих политичких уверења. За њих каже: „Још кад сам имао 10. година осећао сам се хрватом и ради тога остат ћу хрватској нацији и хрватској груди до гроба вјеран. Моја шира схваћања темеље се као хрвата на Свеславенском програму и Свеславенски програм подупираћу па до задње своје капи крви.“⁵⁴ Па је у том правцу и намеравао да се после организовања Хрвата у Јужној Америци врати у Европу и „започнем са мојим радом на Свесловенском јединству“.⁵⁵

На крају свог политичког животописа Марко Фил Вујева наводи да је описивао оно што је доживео до маја 1928. године, а да ће за дешавања у будућности бити заинтересоване стотине генерација. Њему, за сада, једино остају „само борба и неправда у којој ће ме и нестати“.⁵⁶

⁵¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 25.

⁵² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 26.

⁵³ F. Luna, *Kratka istorija Argentinaca: dva veka Argentine*, Novi Sad, 2005. godine, 133.

⁵⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 30.

⁵⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 27.

⁵⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Мoj политички животопис“, 32.

Занимљиво је да је први лист који је реаговао на „Мој политички животопис“ заправо била „Заједница“. Реч је о листу „изразито противдржавног карактера“ који „напада отворено Владара, Државу, Српство заступајући искључиво племенске циљеве“.⁵⁷ Наиме, један од уредника листа, Јосип Гармаз је крајње оштрим тоном говорио о Марку Фил Вујеву што се може наслутити и на основу само наслова „Дегенерираном благоњи, кукавици и посрбици, незаконитом сину православног попа Маше Цигановића, Марку Фил Вујеви“.

Главни предмет критике у овом кратку чланку било је „богато“ политичко искуство којим се дичи Вујева.⁵⁸

Скупови „Хрватског исељеничког дома“

Током јула месеца 1928. године „Хрватски исељенички дом“ организовао је скупштину у Буенос Ајресу. У самом позиву наводи се да су „сви браћа Хрвати и Словенци“ добродошли, а да ће на скупу говорити „вођа хрватског народа у Јужној Америци“ Марко Фил Вујева као и Винко Павичић. Потоњи је требало да опише стање у југословенској држави и „опћем цјепању Хрвата од данашњих Србијанаца“. Осим тога, тема скупа је била и „питање постављања Хрватских конзулата у Јужној Америци и отказивању сваког повјерења БЕОГРАДСКИМ ВЛАДАМА и њезиним заступницима у страним земљама.“ Уз то осуђује се атентат као и Нептунске конвенције на које се гледа као на издају и предају Далмације Италији. Овај покрет је упутио пуну подршку хрватској сељачкој странци и од ње захтева „да прекине све везе са династијом Карађорђевића, и настави рад на стварању и обнављању самосталне Хрватске државе.“⁵⁹

Нову већу скупштину покрет је организовао 12. октобра исте године у Берису, граду који је око шездесетак километара удаљен од престонице. Акценат је стављен на „мистриозна чуда која крвави србијанци врше над Хрватима у цивилизованој Еуропи“. На скупштини се говорило и о томе „како је крвави Иво Гризогоно као хрватски издајца и

⁵⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 15, бр. јед. описа 72, Пов. бр. 64, 4. март 1929. године.

⁵⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, „Заједница“, 10. август 1928. године.

⁵⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Позив на скупштину, јул 1928. године.

кржави србијански скутоноша ових дана писао... против Хрвата и великог вође Стјепана Радића“. Он се оптужује и за то да краде од исељеничког фонда и да не издаје неопходна документа Хрватима. Такође, додатне теме разговора биле су и „тајна србијанска крвава политика“ и „београдски видовдаци и династија Карађорђевић“. Још једном је истакнута жеља за независном хрватском државом, а новину представља апел за физичким обрачунавањем са неистомишљеницима. Па се тако каже у прогласу: „Премлатите сваког који вам говори против хрватству и против „хрватском исељеничком дому“.⁶⁰ Нападају се и противничке новине „Правда“ и „Заједница“ које „на мучки начин хоће да заведе у блудњу“.⁶¹

Активности и неуспеси југословенске дипломатије

Представници југословенске државе врло брзо су реаговали на активности „противдржавних елеманата“ у Аргентини. Почетком марта 1929. године, Министарство иностраних послова предузело је одређене мере „како би се стало на пут разорном и издајничком деловању агитатора“.⁶² Прва мера, била је да се ускрати свака врста заштите краљевих посланстава за лица која су се огрешила о југословенске законе (Закон о заштити државе, Закон о штампи, Кривични закон). У земљи се покрећу надлежни поступци према истима, а у иностранству конзулати су добили задатак да саставе спискове лица и да прате њихово кретање и рад.⁶³ Па је тако Краљево посланство у Буенос Ајресу направило списак од 60 лица осумњичених за сарадњу са „Хрватским исељеничким домом“⁶⁴. За разлику од других држава Латинске Америке „у Аргентини су прилике свакако најтеже, из разлога, што овде патриотски елементи управо ишчежавају у маси затрованих незадовољника“.⁶⁵

У априлу је отправник послова Владимир Мариновић послао Ивану Кокићу, краљевом конзулу у Росарију да свим средствима спречи даље деловање Марка Вујеве и

⁶⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Позив на скупштину, октобар 1928. године.

⁶¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 34, Позив на скупштину, октобар 1928. године.

⁶² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Дел. бр. 72, 12. март 1929. године, 2. лист (=л.).

⁶³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Дел. бр. 72, 12. март 1929. године, 3. л.

⁶⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 123, 19. април 1929. године, 2 л.

⁶⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 123, 19. април 1929. године, 2. и 3. л.

његово „разорно и отровно дејство међу народом“⁶⁶ с обзиром да се центар организације налазио у поменутом граду. У ту сврху су послати упутства и објаве којима се сви сарадници Вујеве стављају ван закона, жеља је да се „на свим линијама и сваком приликом сузбије отров, који се досад несметано ширио у круговима неупућеног народа“.⁶⁷ Конзул Кокић је и раније имао одређеног успеха. Он је у марту основао „Југословенски клуб у Росарију“ који је требало да послужи као противтежа „Хрватском исељеничком дому“.⁶⁸

Осим тога, издате су и директиве тј. практични кораци које би конзул Кокић требало да спроведе. Па је тако требало да оде у посету гувернеру, шефу полиције и другим органима власти у провинцији и да им представи Марка Вујеву као опасног елемента који „озбиљно угрожава добре односе између обију Држава“⁶⁹. Да он штети не само међудржавним односима него и самој Аргентини јер он „ствара нерасположење, врење и револуционарно расположење, и тиме руши јавни ред и мир у провинцији“.⁷⁰ Уз то, желело се и оповргнути његове лажи да је, између осталог, и вођа Хрвата у Јужној Америци. Строго се наводи да је „Марко Вујева обична варалица, човек најтамније прошлости, без икакве идеологије, без икаквог програма, којему све што ради, говори, пише служи искључиво у једну једину сврху: да на лак начин дође до новца“.⁷¹ Конзул је обавештен да је већ Краљево посланство у Буенос Ајресу предузело све наведене мере и да је обавестило власти у престоници и Росариу. Од југословенског конзулата се једино очекује да припомогне и „локално дејствује у самом Росарију“.⁷²

Заиста отправник послова Мариновић предао је меморандум аргентинској влади 11. априла у вези „Хрватског исељеничког дом“ и агитације Марка Вујеве. У њему је Хорациу Ојхарнату, аргентинском министру иностраних дела, скренуо пажњу на лист, брошуре, публикације и штампане прогласе Вујева. Да својим поступцима крши 219. члан аргентинског кривичног законика и захтева од аргентинске државе да „спречи срамотни рад једне моралне пропалице, који је рад апсолутно штетан по интересе обеју земаља“.⁷³ Такође,

⁶⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. април 1929. године.

⁶⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. април 1929. године, 2. л.

⁶⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 123, 19. априла 1929. године, 4 л.

⁶⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. априла 1929. године, 2. л.

⁷⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. априла 1929. године, 2. л.

⁷¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. априла 1929. године, 2. л.

⁷² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 96, 8. априла 1929. године, 3. л.

⁷³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 105, 25. априла 1929. године.

био је и два пута у аудијенцији код министра спољних послова по истом питању. Међутим, „Аргентинска влада сем обећања није учинила ништа“.⁷⁴ Постоји више разлога томе, по мишљењу Мариновића. Прво, исувише либерални аргентински кривични закони у којима није регулисано ниједним параграфом питање увреде страног владара. Друго- политички разлози. Влади, тј. председнику Хиполиту Ирогујену који држи сву власт у својим рукама, одговарају „имигранти као неодређена и несвесна маса“- погодан терен за ширење владајућих, левичарских идеја. Све док ти покрети нису уперени против аргентинске владе, они истој не сметају. Чак је и шеф полиције у Росарији наводно у поверењу Мариновићу рекао: „Не може се ништа, Вујева је Иригоенист и ради за владу“.⁷⁵ Сличних проблема имале су и друге државе (Шпанија, Италија, Пољска и Јапан) са својим „противдржавно оријентисаним“ емиграцијима и прећутном заштитом аргентинске владе. Ипак, није све било узалудно. Ситуација у Аргентини се променила након војног пуча организованог од стране генерала Урибура у септембру 1930. године.⁷⁶

Вође хрватске организације и уздизање Ивана Колисија

Нормално је да су такве околности погодиле даљем расту и развоју хрватских терористичких покрета и кроз 1929. годину. Тако је Вујева на Васкрс организовао један скуп у радничком кварту Бока у Буенос Ајресу. Након говора бива ухапшен али само на кратко, па неометан наставља свој рад.⁷⁷ У јулу месецу су доспели летци Марка Вујеве у Југославију, они су често слати преко југословенских морнара чији би бродови свраћали у аргентинске луке или би били послати поштом.⁷⁸ Међутим, као главни догађај слободно можемо издвојити велики политички скуп, почетком новембра. Скуп је организован од стране „Хрватског иселјеничком дома“ а помогнут и финансиран од стране „Прекоморског савеза Х.С.С.“ чије се средиште налазило у Чикагу. Очигледно је да је дошло до повезивања

⁷⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 547, 31. октобара 1929. године, 2. л.

⁷⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 547, 31. октобар 1929. године, 3. л.

⁷⁶ F. Luna, nav. delo, 143, 146; Latin America politics and society since 1930, ed. by Leslie Bethell, Cambridge University press, 1998, 153. R. Blum, *Zemlje i narodi Latinske Amerike*, Beograd, 1955, 75.

⁷⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 123, 19. април 1929. године, 3 л.

⁷⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 326, 1. јул 1929. године.

и сарадње сличних организација са двају америчких континената. Вујеву су послате „инструкције за даљи рад“ па се тако „у редовима противдржавних елемената примећује у последње време живље кретање“.⁷⁹ Међу тим „живљим кретањем“ издваја се издавање новог листа- „Слободна Хрватска“ од 14. октобра⁸⁰ „који по свом писању превазилази све, што је досада постојало као сепаратистичка и протудржавна штампа“.⁸¹ Разлог стварања новог листа налази се у раздору власника и уредника „Хрватске слоге“ Ивана Колусија и Јосифа Шубашића. Први је заступао екстремније писање листа, али се уз надокнаду одрекао свог дела власништва и основао нови лист „Слободна Хрватска“. За само девет дана, новом листу забрањен је улаз и растурање у Југославији.⁸² Овај раздор створио је фактички три самопрокламоване „вође народа“- Вујева- „Хрватски исељенички дом“, Гармааз- „Заједница“ и Колусија-Михаљевића- „Слободна Хрватска“.⁸³

За акције ових трију „вођа“ биле су неопходне финансије, а југословенска дипломатија сумњала је на Италију као главног финансијера. Те сумње базиране су на честим посетама М. Вујеве италијанском конзулу у Росарију. Поред новца, захтевао је и путне исправе за одлазак у Италију.⁸⁴ Као додатна потврда, служи и изјава Драгољуба Михаљевића, уредника „Слободне Хрватске“: „Ми имамо налог да не пишемо противу Италије, јер се наши прваци налазе у Риму“.⁸⁵ Оно што је сасвим сигурно јесте да је „Вансо Ноландез“, холандска банка финансирала и Вујеву и Колусија. Банка је отворила „Хрватско одељење“, филијалу задужену за њихово финансирање у Аргентини. За узврат, поменути уредници су на страницама својих новина рекламирали „Вансо Ноландез“.⁸⁶ Потом се као други извори финансирања наводе „комунистичко и хабзбуршко-мађарско“.⁸⁷ Сарадња „Слободне Хрватске“ са италијанским „La Patria degli Italiani“ и немачким листом „Deutsche La Plata Zeitung“ и слични тон писања према Југославији пружали су разлог да се сумња и на ове поменуте новине као на изворе могућих финансија.⁸⁸ Ипак, овде треба напоменути

⁷⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 566, 3. новембра 1929. године.

⁸⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Тел. бр. 541, 14. октобар 1929. године.

⁸¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 566, 3. новембра 1929. године.

⁸² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 624, 2. децембра 1929. године.

⁸³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 542, 14. октобра 1929. године, 3. л.

⁸⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 566, 3. новембра 1929. године, 2. л.

⁸⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 628, 12. децембра 1929. године.

⁸⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 553, 22. октобра 1929. године.

⁸⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 551, 20. октобра 1929. године.

⁸⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 551, 20. октобра 1929. године, 2. л.

да југословенска дипломатија, због недостатка финансија, није имала развијену обавештајну службу тако да је могла само да претпоставља који су све извори финансија постојали.⁸⁹

Као и увек до тада, покушано је да се спречи сазивање овог скупа, али неуспешно. На примедбе краљевог посланика одговорено је „да нема законског основа за кажњавање одговорних уредника, нити постоји цензура у Аргентини“.⁹⁰ Тако је скупштина одржана пред око 200 до 300 чланова, а на њој је речено да ће Крњевић, бивши посланик Х.С.С. доћи у Јужну Америку.⁹¹

Након забране уноса и растурања антидржавних новина, на ред су у 1930. години дошли и главни представници усташког покрета. Јураја Крњевића, Августа Кошутећа, Анте Павелића, Густава Перчецу, Звонимира Поспешила и Бранимира Јелић Министарство је ставило на црне листе и забранило им издавање виза. Очекујући скори долазак једног од њих у Аргентину, Министарство је обавестило и Краљево представништво у Буенос Ајресу 20. фебруара.⁹²

На основу постојећих извора, да се закључити да је раздор и свађа међу хрватским покретима и њихово дељење у три различита тора условило да је у наредној, 1930. години, њихова активност знатно опала. Када се у то узме и сукоб Калусија и Михаљевића, онда су се фактички хрватски екстремни покрети поделили на четири дела.

До тада најактивнији, Вујева, наставио је са нападима на „кравави Београд“ почетком маја месеца. Међутим, Посланству полази за руком да га протера из Буенос Ајреса. Наиме, оно је открило да је Вујева фалсификовао своју диплому па је сходно аргентинским законима поднета тужба против њега. Како би избегао хапшење он је побегао у Ареквито. С обзиром да је у питању савезна држава захтев из престонице није важећи све док га не одобри надлежна провинцијска власт. Ситуација је била далеко од решене и зато што је Марко Вујев имао аргентински и италијански пасош. То је разлог зашто је Посланство сматрало да преко Пресбириа треба, кроз низ чланака који ће критички оценити

⁸⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 551, 20. октобра 1929. године.

⁹⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 596, 12. новембра 1929. године, 2. л.

⁹¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 35, Пов. бр. 551, 12. новембра 1929. године, 2. л.

⁹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 104, 20. фебруара 1930. године.

Иполитин режим, извршити притисак на Аргентину. Посланство је такође тражило и материјалну помоћ од 2 000 пезоса за борбу против антидржавне пропаганде.⁹³ Не желећи ништа да ризикује, Вујева се склања средином маја у Уругвај, а затим одлази у Бразил.⁹⁴ У Уругвају се сусрео са Матијом Ребцом, уредником листа „Хрватска мисао“ и са њим је организовао један збор у жељи да скупи довољно новца за пут у Европу.⁹⁵ Сматрајући бекство Вујеве великим успехом Посланство је известило министра Маринковића: „Његовим одласком из Аргентине пада целокупна његова овдашња акција, и може се рећи, да организација „Хрватског исељеничког дома“ више не постоји.“⁹⁶ Међутим, долази до покретања лист „Хрватска мисао“ у Буенос Ајресу, новина које су излазиле у Монтевидеу а чији је уредник Матија Ребац. Краљев посланик је тврдио да је Ребац покушавао да преузме улогу Вујеве, а да је новац примио од „интернационалних комунистичких редова“.⁹⁷ Међутим, његов покушај био је неуспешан. Не само да се није проширио и на Аргентину него је „Хрватска мисао“ престала да излази и у Монтевидеу.⁹⁸ Што се тиче Вујеве он је из Сао Паола отишао у Италију. Одатле у Беч, па потом у Женеву где је донео меморандум „Јужно америчких Хрвата“ Друштву народа.⁹⁹ Изгледа да се на свом европском путу састао и са Павелићем у Минхену.¹⁰⁰ Почетком новембра враћа се у Јужну Америку, у Монтевидео одакле покушава да обнови своју акцију у Аргентини.¹⁰¹ Али, по уласку у ту државу бива ухапшен средином истог месеца¹⁰², а затим 19. децембра протеран из ње¹⁰³.

С друге стране, први већи покрет Д. Михаљевића јавља се у јулу, када је организовао тзв. „Протестну скупштину Хрвата“. Скупштина је била скромног карактера, 80-так људи, а ток разговора и незаинтересованост присутних условили су да посланик обавести Министарство како је „противдржавно расположење исељеничких маса у опадању. Народ је сит којекаквих „вођа и спасиоца хрватског народа“ и прима их хладно и

⁹³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 149, 5. мај 1930. године, 3. л.

⁹⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 167 II/8, 13. мај 1930 године.

⁹⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 170, 15. мај 1930. године.

⁹⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 170, 15. мај 1930. године, 2 л.

⁹⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 427, 23. октобар 1930. године.

⁹⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 214, 4. јун 1930. године, 2 л.

⁹⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 2. л; АЈ, ф. 449- Генерални конзулат Краљевине Југославије у Њујорку, бр. ф. 6, бр. јед. описа 17, Пов. бр. 495, 13. септембар 1930. године; В. Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1978. године, 74.

¹⁰⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 555, II/8.

¹⁰¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 452, 10. новембар 1930. године.

¹⁰² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 475, II/8, 15. новембар 1930. године.

¹⁰³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 496, II/8, 19. децембар 1930. године.

индиферентно.“¹⁰⁴ Лист чији је Михаљевић уредник „Слободна Хрватска“ такође је пролазило кроз проблеме. Финансирање од огласа Холандске банке није било довољно па је тако лист излазио нередовно. Тек на јесен новине су кренуле поново да излазе у аргентинској престоници, „сталних претплатника има мало, и може се рећи да лист живи од броја до броја, покривајући трошкове штампања огласима.“¹⁰⁵ Тако су пропала сва три искључиво антисрпска листа. „Слободна Хрватска“, „Хрватски исељенички дом“, а затим и „Заједница“ у Росарију.¹⁰⁶

У таквој ситуацији пажња Краљевог посланства окренула се према Ивану Колусију, с обзиром на то да је он био најинтелигентнији и најбогатији од четворице „вођа Хрвата“. Током Великог рата био је члан листа „Јадран“, пројугословенски орјентисаних новина. Али, након завршетка рата купује некадашњу „Правду“ и преименовао ју је у „Хрватску слогу“. Писање у екстремном тону и изразито антисрпском стилу, доводи до тога да новине бивају забрањене у Југославији већ у априлу 1929. Још је у марту Краљево посланство упозоравало на тај лист и његовог уредника. Оно „је увек сматралао, да је он најопаснији по исељеничке кругове...“.¹⁰⁷ Колуси је у Аргентини одржавао везе са Владком Мачеком, а схвативши да је хрватски покрет у опадању, одлучује да отпутује у Европу, „да сам утврди везе између вођа хрватских сепаратиста и исељеничких кругова у Јужној Америци“.¹⁰⁸ Другим речима, желео је да у Бечу и Женеви себи прибави право да руководи покретом у Латинској Америци, као и да се посаветује са главним представницима око даљих поступака.

У новембру и децембру 1930. године долази у одређеној мери до веће организованости у редовима хрватских сепаратиста. Настоји се да се оснује јака политичка организација са тачно утврђеним планом и програмом. Узрок тога свакако лежи у повратку Марка Вујеве и Ивана Колусија из Европе.¹⁰⁹ Почетком новембра, обојица долазе у Јужну Америку, први у Монтевидео, а други у Буенос Ајрес. Али, Вујева, као што је већ напоменуто, бива ухапшен у Аргентини средином новембра. Хапшење доводи до тога да је

¹⁰⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 287, 28. јул 1930. године.

¹⁰⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 426, 23. октобар 1930. године.

¹⁰⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 214, 4. јун 1930. године, 2 л.

¹⁰⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 301, 18. август 1930. године, 3 л.

¹⁰⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 192, 27. мај 1930. године, 2. л.

¹⁰⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 3. л.

Вујева „...нестао са позорнице. Његов лист „Хрватски исељенички дом“ не излази више, - врела су пресахла од којих је живео. Вујева се- бар за сад може сматрати ликвидираним.“¹¹⁰ Тако се отворио простор Колусију да, без конкуренције Вујева, шири свој утицај. Прво је помогао обнову листа „Хрватска мисао“ Матије Ребца¹¹¹, па је потом покренуо информативни билтен „CROACIA“. Излазио је на шпанском језику а циљ му је био да аргентинској јавности представи „хрватско питање“.¹¹² Како је тон билтена био сличан другим радикалним листовима, „CROACIA“-ија је у фебруару 1931. године била забрањена у Југославији.¹¹³ Тако је хрватска сепаратистичка акција била под руководством само једног од некада четири „вође“. То јединство осетило се кроз вербалне нападе у новинским чланцима „Хрватске мисли“ током децембра. Краљево посланство је на то реаговало меморандумом министру иностраних послова Бошу. Захтевана је енергичнија акција и „спречавање неумесне и срамотне пропаганде издајничких елемената“.¹¹⁴ Посланик није веровао да је могуће организовати јачу политичку организацију међу исељеницима. Своје мишљење је правдао чињеницом да највећи део њих припада најнижим друштвеним слојевима и да је због тога неспособан за политички рад. „У том смислу Колуси и његови помагачи остају генерали без војске, а врло је вероватно, да ће и Кошутих и Крњевић, ако дођу, остати маршали без војске“.¹¹⁵ Али, кад узима у разматрање опште расположење маса и њихов менталитет он каже да је „већина у исељеничким масама противдржавно расположена“.¹¹⁶

До које мере је југословенска дипломатија сматрала Колусија као потенцијалног опасног противника у колонијама најбоље сведочи опис краљевог посланика: „За разлику од осталих авантуриста, којима је протудржавна кампања углавном само средство за обогаћивање, Колуси је фанатик, амбциозан и енергичан, релативно доброг стања и независан, и према томе његов рад има озбиљнији карактер од уличних испада и простачких

¹¹⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 5. л.

¹¹¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 5. л.

¹¹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 525, 12. децембар 1930. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 5. л. Н. Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2002, 13.

¹¹³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 43, Рег. бр. II-8, 6 март. 1931.

¹¹⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 7. л.

¹¹⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 11. л.

¹¹⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 28, Рег. бр. II-5, 27. јануар 1931. године, 12. л.

нападања разних самозваних вођа у Америци“.¹¹⁷ Ситуација је постала још озбиљнија крајем године. Тада се очекивао долазак једног од главних вођа усташа: Кошутећа, Крњевића или Јелића, чак се спекулисало да ће можда и сам Павелић доћи у Аргентину.¹¹⁸

Сепаратисти у Јужној Америци одржавали су своје везе, преко писама, са својим истомишљеницима у отаџбини. Тако се спомиње извесни адвокат Жидовец из Карловца који је одржавао везе са Иваном Колусијем. Јосиф Шубашић и Матеја Ребац су исто тако имали своје поверенике преко којих су растурали пропагандни материјал.¹¹⁹

Долазак Бранимира Јелића и „Хрватски домобран“

Агенте је имало и Краљево посланство у Буенос Ајресу, па је једном од њих, Ивану Коприћу, који је одржавао блиске везе са хрватским сепаратистичким покретом, било исплаћено 5.000 динара за услуге учињене Посланству.¹²⁰ Тим новцем он је требало да се врати у Југославију. Међутим, ти планови су пали у воду када је Копрић сазнао да ће Бранимир Јелић, по наредби Павелића, доћи ускоро у Буенос Ајрес. Пошто се радило о провереном агенту само Посланство је сматрало да је ова вест истинита и одмах обавестило министра иностраних послова Војислава Маринковића.¹²¹ Сам Копрић остао је у Санта Феу како би покушао да окрене тамошње Хрвате против Јелића, што је, по његовим речима, и успео. Он је одржавао и преписку са Крњевићем у којој је ситуацију у Јужној Америци приказао „у таквој светлости, да је Крњевић одустао од намераваоног путовања у Аргентину.“¹²²

Везе са вођством у емиграцији одржавао је лист „Хрватска мисао“. Тачније, везе са Владимиром Радићем, сином Стјепана Радића. Радић је слао писмо М. Ребцу у коме га

¹¹⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 192, 27. мај 1930. године.

¹¹⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 538, 15. децембар 1930. године.

¹¹⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 55, Рег. бр. II-5, 10. фебруар 1931. године.

¹²⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 36, Пов. бр. 644, 24. децембар 1930. године.

¹²¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 112, 23. март 1931. године, 2. л.

¹²² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 214, 2. мај 1931. године, 3. л.

обавештава о насиљу државног апарата над Хрватима.¹²³ Занимљиво је да су се и један и други у то време налазили у рђавим финансијским приликама.¹²⁴ „Вођство хрватских сепаратиста нада се и верује, да ће из Јужне Америке моћи да добије већу материјалну помоћ, а овдашње „вође хрватског народа“ надају се и траже помоћ од вођства хрватске емиграције, јер им много пута недостаје средстава за живот. Погрешан рачун са обадве стране, - који у најмању руку искључује озбиљнији и већи успех сепаратистичке акције.“¹²⁵ - закључује секретар Драгутиновић.

Разуме се да су везе постојале и са истомишљеницима у Југославији. „Расадиште разорне пропаганде“ била је књижара Јосифа Шубашића који је „поред Ивана Колусија један од најопаснијих овдашњих агитатора“.¹²⁶ Из тог места биле су слате пропагандне књиге, брошуре, чланци и др. у земљу. Како су њихови листови били забрањени, онда су на пошиљкама штампали адресу листа „Народ“, а „Хрватска мисао“ је била уклопљена у прву страну поменутих новина.¹²⁷

Крајем децембра 1930. године, југословенска дипломатија је претпостављала да ће ускоро у Аргентину доћи Бранимир Јелић.¹²⁸ Те претпоставке поткрепљене су од различитих извора и очекивао се његов дефинитивни долазак у фебруару.¹²⁹ Коначно, после дугог ишчекивања, 5. априла у Буенос Ајрес дошао је Бранимир Јелић¹³⁰ који „отворено говори о потреби наоружања хрватских исељеника, који треба да сруше Југославију, и да из „хрватских земаља“ (Хрватске, Славоније, Босне, Херцеговине, Далмације, Војводине) образују „слободну и независну хрватску државу“.¹³¹ Прва дестинација у Јужној Америци била је Монтевидео, где се Јелић састао са Вујевим и организовао један скуп. Како би лакше пратио његов рад, отправник послова Драгутиновић послао је Василија Бурића, дневничара

¹²³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 108, 20. фебруар 1931. године, 2. л.

¹²⁴ Писмо је било послато на адресу „Casilla de Correo 2451“. У случајевима кад поштарина није плаћена, као у овом, пошиљка се доставља надлежној конзуларној институцији (Краљевом посланству). Радић се у самом писму жали да му не плаћају хонораре.

¹²⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 108, 20. фебруар 1931. године, 2. л.

¹²⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 238, 13. мај 1931. године, 2. л; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 149, 10. април 1931. године.

¹²⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 238, 13. мај 1931. године, 1. л.

¹²⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 37, Рег. бр. II-5, 30. децембар 1930. године.

¹²⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 41, Рег. бр. II-5, 30. јануар 1931. године.

¹³⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 149, 10. април 1931. године.

¹³¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 191, 24. април 1931. године.

Краљевог посланства, у Монтевидео.¹³² „Масе хрватских исељеника орјентисане су више комунистички него ли у смислу хрватског политичког сепаратизма, - и зато се може већ сада претсказати, да Јелић у Монтевидеу неће успети. Природно је, да ће баш из тог разлога покушати да се што пре пребаци у Аргентину.“¹³³ По доласку у Буенос Ајрес врло брзо је успоставио контакте са Колусијем, Ребцом и Шубашићем. Значај овог доласка пре свега лежи у томе што је Јелић са собом донео и новац, преко потребан сепаратистичком покрету који се због недостатка истог гасио. Ипак, изгледа да ни Јелић у почетку није располагао знатним средствима. Он и његова организација били су финансирани директно од Павелића, а преко Перчевића послато му је 9. јула 1931. године цифра од 1.600 пезоса.¹³⁴ Др. Јелићу је такође послата слична сума од Павелића, а другом приликом Перчевић му је послао 600 пезоса.¹³⁵ Било је предвиђено да ускоро у Аргентину дође и Анте Валента.¹³⁶ Друго, својим значајем у самом усташком покрету и ауторитетом могао је да уведе одређено јединство и ред, али и да поради на што већем уласку исељеника у чланство организације.¹³⁷ Све су то били разлози зашто је Посланство сматрало да је „од највеће важности, да се најпажљивије и уз све детаље прати кретање и рад Јелића и његових другова“.¹³⁸

Своју прву скупштину Јелић је одржао 12. априла у Док Суду, радничком кварту Буенос Ајреса. Ту су такође били и Колуси, Ребац, Шубашић и Михаљевић. Пред око 400 до 500 окупљених Јелић је одржао свој говор. У њему спомиње краља Александра као главног кривца за тренутно стање, говорио је и о уништењу Хрватске, а врхунац критика представљала је његова тврдња да је Франц Фердинанд убијен јер је желео „да уједини Босну и Херцеговину са Хрватском.“¹³⁹ Читав говор био је крајње демагошког карактера:

¹³² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 119 а).

¹³³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 91, 8. март 1931. године, 2. л.

¹³⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 14, 14. јануар 1935. Коментари Министарства унутрашњих послова.

¹³⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 71, БА, 9. март 1935. 2 л.

¹³⁶ Ове податке сазнајемо на основу писма које је Иван Перчевић упутио Бранимиру Јелићу 25. јануара 1932. године. АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 11, 9 јануар 1935.

¹³⁷ В. Krizman, *nav. delo*, 206.

¹³⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 191, 24. април 1931. године, 2. л.

¹³⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 160, 13. април 1931. године, 2. л.

„београдски целати убише нашег вођу Радића, у београдској скупштини. И од тог датума настаје за Хрвате такве муке, какве ни шпанска инквизиција не памти.“¹⁴⁰

Успех скупа био је релативно слаб ако се узме у обзир бројност присутних, јер је у том предграђу живело око 10.000 југословенских исељеника, већином Хрвата.¹⁴¹ После седам дана покушао је да одржи и другу скупштину у Берису, али је претрпео неуспех. Узрок неуспеха налази се у контраакцији друштва „Косово“.¹⁴² Обавештено преко посланства о природи будућег скупа, друштво је у граду Јелића приказало као човека „празних обећања“. На дан збора окупило се само око 40 људи.¹⁴³

После неуспелог збора у Берису изгледа да је дошло до застоја у хрватском покрету. За даље нису планирани нови зборови, а лист „Хрватска мисао“ опет је престао да излази. Уместо тог листа аргентинским Хрватима слат је „Грич“- бечки сепаратистички булетин.¹⁴⁴ Осим тога, изгледа да је и подела на бечку (Павелић, Перчец, Саркотић) и женевску групу (Крњевић) хрватских емиграната негативно утицала и на јединство покрета у Аргентини. Дошло је до сукоба Колусија и Јелића са Ребцом због материјалних питања, па је као директна последица тога дошло до гашења „Хрватске мисли“ и повратка Ребца у Уругвај.¹⁴⁵ Једина активност која се може назрети из извора лежи у покушајима Јелића да оформи нову организацију и лист- „Хрватски домобран“.¹⁴⁶ У лето ова организација је бројала између 100 и 200 чланова, а имала је своје огранке и у суседним државама Бразилу, Уругвају и Боливији.¹⁴⁷ Лист је од 29. јуна забрањен у југословенској држави.¹⁴⁸ Покушаји Посланства да преко Министарства унутрашњих послова Аргентине забрани ту организацију показали су се јаловим. Приказујући покрет као војну организацију која сарађује са комунистима покушано је да се изазове реакција власти.¹⁴⁹ Јелић је посетио и редакцију „Il Matino d'Italia“ фашистичког листа финансираног од стране италијанске амбасаде. Уз то, примећује се још

¹⁴⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. Бр. 160, 13. април 1931. године, 2. л.

¹⁴¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. Бр. 160, 13. април 1931. године, 3. л.

¹⁴² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 187, 22. април 1931. године, 1. л.

¹⁴³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 187, 22. април 1931. године, 2. л.

¹⁴⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 213, 2. мај 1931. године, 2. л.

¹⁴⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 332, 4. јул 1931. године.

¹⁴⁶ В. Krizman, *nav. delo*, 74, 84; В. Н. Милићевић, *Усташа: хрватска револуционарна организација*, прир. В. Ђ. Мишина, Р. Пилиповић, Београд, 2018., 84.

¹⁴⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 332, 4. јул 1931. године, 2. лист; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 297, 18. јун 1931. године; Н. Matković, *nav. delo*, 13.

¹⁴⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 391, 3. јул 1931. године.

¹⁴⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 503, 10. септембар 1931. године.

једна тенденција, а то су посете и састанци Јелића и његових сарадника са представницима Католичке цркве.¹⁵⁰ „Хрватски домобран“ организовао је конгрес 15. и 16. септембра, окупивши „око 500 људи“.¹⁵¹ На крају, је усвојена резолуција која је послата Друштву народа, а о самом конгресу писали су и страни листови: италијански „Il Matino d’Italia“, мађарски „Delamerikai Magyararsag“ и немачки „Argentinisches Tageblatt“, „Deutsche La Plata Zeitung“.¹⁵² Своју резолуцију они су предали и неким страним представницима као нпр. папском нунцију, италијанском амбасадору, аустријском и мађарском посланику.¹⁵³ Стратегија коју је у таквом стању ствари применила југословенска дипломатија састојала се у следећем: „пратити најпажљивије кретање и рад хрватског вођства, сузбијати га најдискретније, користећи се при том и изложеном подвојености у редовима сепаратиста.“¹⁵⁴

Почетком 1932. у Детроиту „Хрватско народно веће“ одржало је збор на коме је донета одлука да се распише „плебисцит“ на коме ће се хрватски народ изјаснити да ли жели самосталну државу.¹⁵⁵ Како би тај наводни плебисцит требало да има што већу тежину одлучено је да се ступи у контакте и са својим сународницима у Јужној Америци.¹⁵⁶ Прогласом у „Хрватском домобрану“ рекламиран је међу исељеништвом тај „плебисцит“, потпомогнут од бечке групе сепаратиста (Павелић).¹⁵⁷ Резултати плебисцита са оба америчка континента требало је потом послати Павелићу па би он са њима изашао пред Друштво народа и пред другим државама, заштитницима усташког покрета.¹⁵⁸ Јелићева организација је радила пуном паром на промовисању поменутог плебисцита како би се осигурала што већа излазност Хрвата. Свих седам огранака „Хрватског домобрана“ у

¹⁵⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 332, 4. јул 1931. године, 5. лист; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 297, 18. јун 1931. године.

¹⁵¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 515, 30. септембар 1931. године, 2л.

¹⁵² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 515, 30. септембар 1931. године, 2л.

¹⁵³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 515, 30. септембар 1931. године, 3л.

¹⁵⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 37, Пов. бр. 213, 2. мај 1931. године, 4. лист; АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 11. л.

¹⁵⁵ I. Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, Zagreb, 1982, 292.

¹⁵⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Пов. бр. 396, 29. јун 1932. године.

¹⁵⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 1. л.

¹⁵⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 2. л.

Буенос Ајресу је радило на томе, као и огранци у унутрашњости Аргентине: Монро, Флорида, Берисо, Аројо Дулче, Вила Мугуета, Ареквито, Ранкагва, Маизалес, Росарио, Тукуман и Комодоро Ривадавиа.¹⁵⁹ Што се тиче самих скупштина које су „Домобранци“ организовали онда ситуација изгледа овако:

Табела 2.- Број одржаних скупштина „Хрватског домобрана“ у Аргентини до 19. августа 1932. године.¹⁶⁰

Место	Скупштина
Док Суд	3
Бока	2
Буенос Ајрес- центар	1
Пинејро	1
Авеланеда	1
Флорида	1
Берисо	1
Вила Мугуета	1

Иван Швегел, краљев посланик, оставља и врло драгоцене информације о управи саме организације, а о бројности чланова неодређено каже: „1931. могао је износити 2000.“¹⁶¹ Они су „екстремнији, терористички, пожртвовани, материјално добро фундирани и са Италијом и другим непријатељским државама у вези.“¹⁶² Од „других непријатељских држава“ које финансирају сам покрет господин Швегел наводи и једну банку- „Banco Germanico“¹⁶³.

¹⁵⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 2. л.

¹⁶⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 3. л.

¹⁶¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 6. л.

¹⁶² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 7. л.

¹⁶³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 35. л.

Табела 3.- чланови „Хрватског домобрана“ у Аргентини, њихово порекло и место деловања.¹⁶⁴

Чланови	Порекло	Место
Иван Жуванић- главни старешина	острво Премуда	Буенос Ајрес
Анте Валента- генерални секретар и уредник „Домобрана“	околина Задра	Буенос Ајрес
Иван Колуси	Јастребарско	Буенос Ајрес
Иво Папреља	Сплит	Буенос Ајрес
Анте Кутлеша	Ливно	Буенос Ајрес
Анте Петрић	Хвар	Буенос Ајрес
Анте Франичевић	околина Омиша	Буенос Ајрес
Урош-Векослав Радовановић	Шибеник-Сплит	Буенос Ајрес
Фрањо Валдгони	Славонија	Буенос Ајрес
Божо Налетић	околина Љубушког	Буенос Ајрес
Божо Тот	Чаковац	Буенос Ајрес
Маријан Мајнарић	Делнице	Буенос Ајрес
Кукуљан	Нови Каштел	Буенос Ајрес
Беденко	Земун	Буенос Ајрес
Гилермо Бахен, финансијер	непознато	Буенос Ајрес
Виценте Лауш	Корчула	Вила Мугуета
Матија Маге	Дубровник	Вила Мугуета
Павле Селак	Имотски	Вила Мугуета
Доминго Дринковић	Хвар	Ацебал
Павле Мисерда	Имотски	Маизалес

¹⁶⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932 године, 4. и 5. л.

Јосип Косовић	Макарска	Маизалес
Петар Чагаљ	Имотски	Маизалес
Јосип Караман	Имотски	Аројо Дулче
Јосо Билош	Имотски	Аројо Дулче
Петар Перлаин	Имотски	Аројо Дулче
Марко Мисерда	Имотски	Аројо Дулче
Јуре Перлаин	Имотски	Ранкагва
Јуре Бабан	Имотски	Зарате
Јосо Франетовић	Хвар	Ареквито
Иван Шарић	Имотски	Ареквито
Никола Милатић	Имотски	Ареквито
Иван Вуковић	Вараждин	Ареквито
Грегорио Вукичевић	Шибеник	Комодо Ривадавиа
Влахо Фиоровић	Корчула	Комодо Ривадавиа
Шиме Цар	Цриквеница	Комодо Ривадавиа

Ојачале су и везе „Хрватског домобрана“ са „Хрватским савезом“ из Белгије. Тако је лист уредника Б. Јелића био слат сепаратистима у Белгији- Цулићу и Марушићу. Поменута двојица одржавали су контакте и са Марком Вујевим, који је у Сао Паолу дејствовао по налозима Јелића.¹⁶⁵

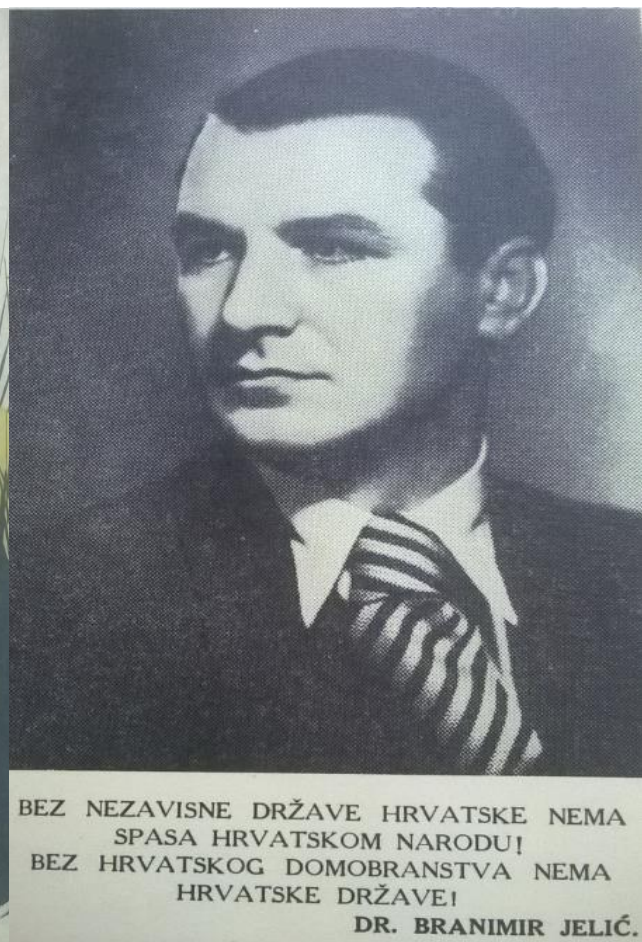
Хрватски домобран практивао је и обичај истицања хрватске заставе, заједно са аргентинском, на својим просторијама. То су исто радила и друга слична удружења. Примера ради, немачки нацисти су, поред немачке и аргентинске заставе, стављали и свастику.¹⁶⁶

Бранимир Јелић је у мају 1932. године морао да оде у Беч по налогу Павелића како би поднео детаљан извештај о ситуацији у Јужној Америци, снази и бројности хрватског

¹⁶⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Пов. бр. 145, 25. фебруар 1932. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Пов. бр. 276, 16. март 1932. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Пов. бр. 277, 17. март 1932. године.

¹⁶⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 211, 10. августа 1934. године.

покрета.¹⁶⁷ Том приликом чланство је приредило свечани опроштај од свог оснивача.¹⁶⁸ Свој политички рад Јелић је наставио у Европи, најчешће радећи на организовању огранака у Немачкој.¹⁶⁹ Две године касније он одлази поново у Америку, али овај пут у Сједињене Америчке Државе. Циљ је био исти као и у Аргентини- основати и организовати домобрански покрет.¹⁷⁰

слика 1.- Насловна страна¹⁷¹
годишњака „Хрватског домобрана“

слика 2.- Бранимир Јелић¹⁷²

¹⁶⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Пов. бр. 296, 13. мај 1932. године.

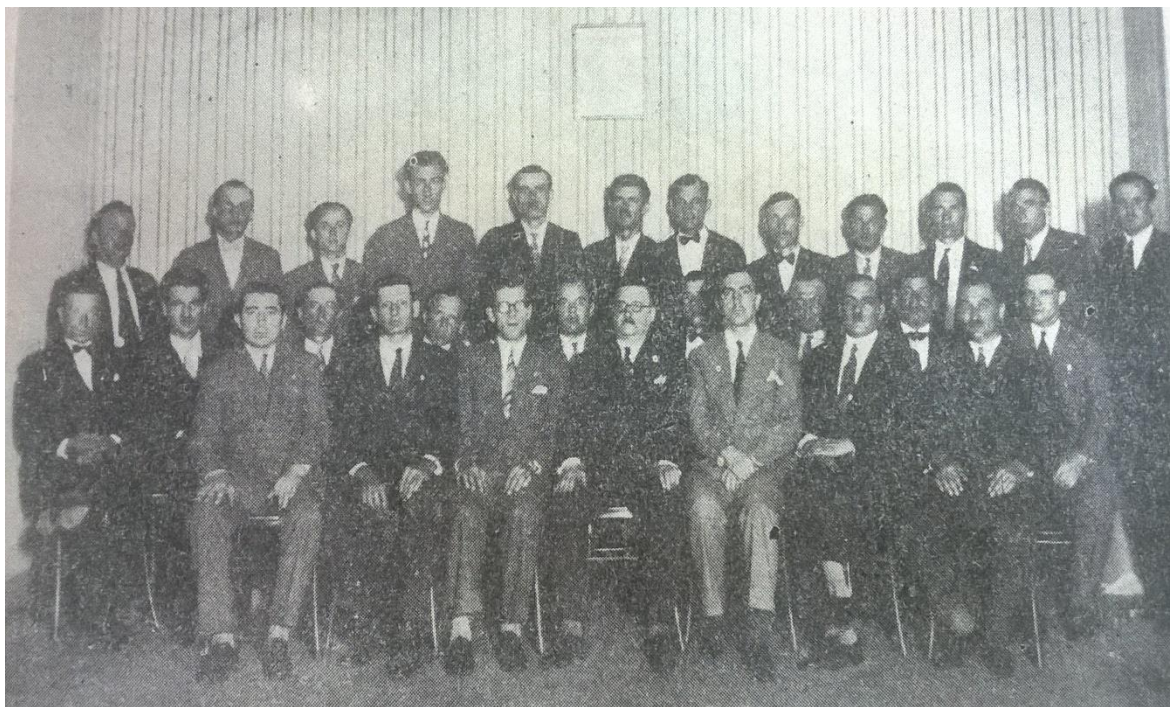
¹⁶⁸ М. Јареб, *nav. delo*, 360. Н. Matković, *nav. delo*, 13.

¹⁶⁹ В. Krizman, *nav. delo*, 292.

¹⁷⁰ В. Š. Đikanović, *Iseljenici u Severnoj Americi i jugoslovenska država: 1918-1945*, Beograd, 2016, 220, 293; I. Čizmić, *nav. delo*, 294.

¹⁷¹ АЈ, ф. 74- Краљев двор, бр. ф. 6, бр. јед. описа 14, бр. фол. 490.

¹⁷² АЈ, ф. 371, бр. ф. 51, бр. јед. описа 66, бр. фол. 139.

**слика 3.- старешинство Хрватског Домобрана за Јужну Америку, 1933.
године.¹⁷³**

Финансијско стање „Хрватског домобрана“ и Посланства

У борби против „Домобранаца“ посланик препоручује да се финансијски помогне „исправним елементима“ тј. соколским удружењима и пројугословенским новинама попут „Домовине“¹⁷⁴. Даље, Посланству су потребни, поред финансија, и поверљиви људи који ће правовремено и тачно извештавати југословенску власт о дешавањима у терористичким удружењима.¹⁷⁵ Посланик Швигел са доста критика пише о раду својих претходника, сматрајући да је необразованост и немар заступника југословенске дипломатије главни

¹⁷³ АЈ, ф. 74, бр. ф. 6, бр. јед. описа 14, бр. фол. 490, 25.

¹⁷⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швигела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 11. л.

¹⁷⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швигела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 13. л.

узрок тренутном стању и распрострањености „Хрватског домобрана“.¹⁷⁶ То се јасно може закључити на основу његових речи: „Након што сам имао прилике једну годину студирати повест овог Посланаства, мислим да нећу претеривати, ако кажем да су нам многи непријатељи, који сада стоје по старни или у политичком логору сепаратистичке агитације, настали само из личних разлога, интрига и конфликта, из којих су се тек касније развиле принципије противштине...“.¹⁷⁷ Такође, тешко економско стање исељеника је погођавало расту и развоју такве организације.¹⁷⁸ Финансије нису биле само проблем исељеника већ и самог Посланаства, у вези тога посланик каже следеће: „ми долазимо у опасност, да опет изгубимо у Јужној Америци најглавније средство у политичкој борби против антидржавне агитације“.¹⁷⁹

Табела 4.- Месечни издаци за Патронат¹⁸⁰

Намена	Количина (у песосима) ¹⁸¹
Најам канцеларије	240
Администрација	50
Помоћни чиновник	150
Редактор новина	150
Штампање и експедиција листа	500
200 ручака за сиромаше	100
	1.190

Он тражи већу финансијску потпору од Београда, која ће најмање износити 200 америчких долара месечно, а како би се у потпуности сузбила хрватска пропаганда

¹⁷⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 17. л.

¹⁷⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 29. л.

¹⁷⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 18. л.

¹⁷⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 20. л.

¹⁸⁰ Исто.

¹⁸¹ 1 песос=14 динара.

мишљења је да је неопходно располагати барем три пута већом цифром од противника.¹⁸² Поређења ради, издаци „Хрватског домобрана“ за исти временски период и намену изгледале су овако:

Табела 5.- Месечни издаци „Хрватског домобрана“¹⁸³

Намена	Количина (у песосима)
Најам канцеларије (кирија)	140
Трошкови за новине	1.300
Штампање	500
Чиновници	300
	2.000¹⁸⁴-2.240-3.000¹⁸⁵

Поређењем две табеле, јасно се види да је Б. Јелић располагао знатно већим финансијама него само Посланство. Због тога, не треба да чуди, уз све факторе који су већ поменути, зашто је у 1932. године, и поред лоше претходне године, дошло до цветања новог сепаратистичког покрета.

Уз то проблем је и неразвијеност новинарства код Југословена у Аргентини. Постоје само четири листа „за 100.000-150.000 Југославена /од тога у Буенос Ајресу 20.000/“¹⁸⁶. Два пројугословенска („Југославија“ и „Домовина“) и друга два антијугословенска („Словенски тједник“ и „Домобран“).¹⁸⁷ Од поменутих најбоље, прецизније речено, боље од свих осталих

¹⁸² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 39. л.

¹⁸³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 21. л.

¹⁸⁴ У самом извештају стоји да се укупно даје 2.000 песоса, а појединачно збир превазилази ту цифру. Не може се, на основу постојећих извора, поуздано знати да ли је посланик направио грешку у првом делу (2.000) или у другом (140-1.300-500-300). Због тога смо се одлучили да ставимо и једну и другу цифру у табелу.

¹⁸⁵ У каснијем делу извештаја г. Швегел неодређено наводи да су месечни издаци „Хрватског домобрана“ 2-3.000 песоса. АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 39. л.

¹⁸⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 22. л.

¹⁸⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 38, Извештај Ивана Швегела о антидржавној сепаратистичкој организацији у Јужној Америци, 19. август 1932. године, 22. л.

заједно стоји „Домобран“ са тиражом од 3.000 примерака. Сви остали заједно немају толики тираж (сваки од три листа има мање од 1.000).¹⁸⁸ Ово представља опасност за будући развој догађаја у овој латинској држави јер „није свеједно, ако 150.000 исељеника /80% од њих Хрвати/ за неколико година постане 120.000 присташа сепаратистичке идеје“.¹⁸⁹ Ситуација се није ни касније побољшала, па је тако излазило само 9 листова у 1935. години.¹⁹⁰

Током 1933. године активности ове организације јачају и шире свој делокруг присталица код ондашњих југословенских исељеника. Због тога је Министарство иностраних послова замолило Посланство да посвети већу пажњу раду са националним организацијама и пројугословенски орјентисаним појединцима са којима би заједно ширили идеје југословенства и „обавештавати наш неуки и неупућени свет о правом стању ствари...“.¹⁹¹

Долазак Петра Радића

Пред сам крај 1933. год. у Јужну Америку имао је намеру да дође и Петар Радић, синовац Стјепана Радића и члан главног одбора Х.Р.С.С. у Америци¹⁹². Он је неко време провео у Сједињеним Америчким Државама, припремајући тамошње Хрвате за долазак Крњевића и Кошутића. Исто је намеравао да уради и у Јужној Америци. План је био да прво посети Сао Паоло и Монтевидео, а потом да се упуту у аргентинску престоницу. У Бразилу је одржао два скупа, један у новембру 1933. и други крајем јануара 1934. године, али без већих успеха. Поред тога, критикујући, између осталог, и Павелића он је дошао у сукоб са домобранском организацијом. Новине „Хрватски домобран“ су га због тога жестоко нападе као „издајника хрватске ствари“.¹⁹³ Нека врста одговара на нападе на Петра Радића представљала је акција Матије Ребца који је покренуо лист „Хрватски сељачки покрет“. Неопходни новац добио је од Тонка Милића, а „главна сврха листа била је: Нападање Краљ.

¹⁸⁸ Исто.

¹⁸⁹ Исто, 40. л.

¹⁹⁰ Сузана Срдновић, *Библиографија југословенске исељеничке периодике у Северној и Јужној Америци до 1945*, 14.

¹⁹¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 75, 12. јануар 1934. године.

¹⁹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 104, 29. јануар 1934. године.

¹⁹³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 136, 12. март 1934. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 381, 20. август 1934. године.

Посланства и чиновника Посланства...“¹⁹⁴ Он је поред државе Југославије у свом писању отворено напао и дојучерашње савезнике- Б. Јелића и „Хрватски домобран“. Лист је врло брзо престао са излагањем а уредник Ребац се из Буенос Ајреса преселио у Росарио како би тамо покушао да набави новац.¹⁹⁵

Долазак П. Радића и писање М. Ребца је могло да послужи Посланству као средство у борби против све јачег и екстремнијег Јелићевог покрета. Међутим, шансе да се једна антидржавна група окрене против друге изгледале су мале, јер је Ребац био знатно слабији и није могао да представља озбиљну конкуренцију Јелићу у борби за идеолошко придобијање јужноамеричких Хрвата. Па се тако наводи: „...мора се констатовати да је он до сада усамљен, и да нема за собом нити једног јачег човека, па нити из средњих класа емиграције, каквих имају „хрватски домобрани“.“¹⁹⁶ Увек је постојала и опасност да не дође до приближавања две организације и њиховог спајања што би ствари свакако учиниле још горим по интересе југословенске државе.

Акције југословенског Посланства против „Хрватског домобрана“

Писање „Хрватског домобрана“ о краљевом посланику Божидару Пурићу, из априла 1933. године, било је главни повод жалбе тог Посланства упућено аргентинском Министарству иностраних послова са молбом да се та организација и истоимене новине забране.

Процедура је налагала да се жалба из Министарства иностраних послова пошаље у Министарство правде, а онда државном тужиоцу који процењује да ли има основа за кривични поступак. „Државни тужиоц донео је- после године дана- негативно мишљење, тврдећи, да кривичном прогону противу „Хрватског Домобрана“ нема места.“¹⁹⁷ Одлука чак

¹⁹⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 109, 26. фебруар 1934. године.

¹⁹⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 109, 26. фебруар 1934. године.

¹⁹⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 39, Рег. бр. 8/33, Пов. бр. 588, 28. децембар 1933. године.

¹⁹⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 231, 19. април 1934. године.

и није била директно саопштена самом посланику већ је дата ондашњој штампи на публикацију.

Огорчен таквим поступком и решењем тужиоца, посланик наводи да: „у Аргентини може се неограничено и без икакве сметње вршити свака акција и пропаганда против страних држава, - јер она готово стоји под заштитом аргентинских закона, који ју прећутно – помажу.“¹⁹⁸ Како би поткрепио своје мишљење, он наводи и примере других држава које имају сличне проблеме са својим исељеницима: Шпанија (са Каталонцима-исељеницима), Италија (са антифашистима), Немачка (са антинацистима) и Француска (са Сиријцима и Либијцима).

Ипак, коначно решење о поступку и жалби, по одлуци Вишег Суда, доносио је Федерални суд.¹⁹⁹ Та институција је, и поред негативне оцене државног тужиоца Гонзалеса, одлучила да покрене кривични поступак против „Хрватског домобрана“ ради увреде страних дипломатских представника. Решење је покренуло кривични процес, а Посланство је прикупљеним материјалом желело да помогне суду у истрази.²⁰⁰ Федерални суд позвао је на одговорност уредника „Хрватског домобрана“. Он се бранио фактом да Пурић још увек није био званично представник пријатељске државе с обзиром да није предао акредитиве. На основу тога суд га је ослободио сваке одговорности.²⁰¹

Како би лакше могло да прати писање „Хрватског домобрана“ Краљево посланство претплатило се на два примерка. Од 19. фебруара 1935. године један примерак је слат на адресу Министарства унутрашњих послова, а други Министарству иностраних послова. Овом одлуком дотадашња пракса слања примерака поменутог листа Централном Пресбируу је прекинута.²⁰²

¹⁹⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 231, 19. април 1934. године, 2 л.

¹⁹⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 107, 30. март 1935. године.

²⁰⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 267, 18. мај 1934. године.

²⁰¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 107, 30. март 1935. године, 2 л.

²⁰² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 26, 24. јануар 1935. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 32, 19. фебруар 1935. године.

Активности „Хрватског домобрана“ током 1934. године

За 12. и 13. мај 1934. године одржана је прослава ради трогодишњице од оснивања „Хрватског домобрана“. Том приликом освећена је застава, а прослави је присуствовала и жена А. Павелића. Анте Валента, који је наследио Јелића на водећој позицији,²⁰³ је у част свечаности написао „Споменица трогодишњице хрватског домобрана и откриће заставе“ која је забрањена 10. августа у Југославији као антидржавно штиво.²⁰⁴

Своје ширење „Хрватски домобран“ је наставио кроз стварање пододбора и огранака. Међу таквим били су и огранци „Јосип Предавец“ из Кордобе као и „Велебит“ у Бахији Бланци. Први огранак је нешто старији, организован је 1933. године, а 1. јула наредне одржана је годишња скупштина на којој је главну реч имао Анте Валента, уредник домобранског листа.²⁰⁵ О другом огранку сазнајемо из „Хрватског домобрана“ 11. августа 1934. где је описана свечана оснивачка скупштина „Велебит“-а.²⁰⁶

Што се тиче других активности хрватског-домобранског покрета у Аргентини током лета 1934. треба споменути помен Стјепану Радићу и друговима одржан 17 јуна. Жртве „у борби против Србије“, тј. помен жртвама Скупштинског атентата.²⁰⁷ Поред помена значајно је и свечано отварање зграде Хрватског домобрана, на којој су присуствовали Иван Жуванић, Анте Валента, Анте Франичевић, Звонко Рукавина и други.²⁰⁸

Такође, дошло је и до промене у уредништву „Хрватског домобрана“, у августу 1934. године, па је тако Анте Валенту заменио на тој позицији Златко Фрајсман Шалковић.²⁰⁹ Промена је извршена зато што је Анте Валента требало да 7. септембра напусти Аргентину и упути се у Сједињене Америчке Државе.²¹⁰ Фрајсман је био један од вођа хрватских

²⁰³ V. Š. Đikanović, *nav. delo*, 305.

²⁰⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 379, 9. август 1934. године.

²⁰⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 397, 20. септембар 1934. године.

²⁰⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 288, 20. август 1934. године.

²⁰⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 398, 18. септембар 1934. године.

²⁰⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 412, 13. октобар 1934. године.

²⁰⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 374, 24. август 1934. године.

²¹⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 387, 4. септембар 1934. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 522, 31. јануар 1935. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 86, 12. март 1935. године.

студената-сепаратиста у Бечу. Он је крајем 1933. године дошао у Буенос Ајрес, по налогу Павелића, да би помогао у раду листа и организације.²¹¹

Домобрански покрет у Аргентини после атентата у Марсеју

Атентат у Марсеју био је прекретница не само за југословенску државу него и за сам усташки покрет. Атентат у коме су учествовали његови чланови доносио је снажан притисак на његово вођство. То је негативно утицало на огранке организације укључујући и онај у Аргентини. Тако се након атентата примећује одређена мирноћа и мања борбеност домобранског покрета.

Први разлог лежу у пуцању везе између Буенос Ајреса и централе (Павелића). Директна последица тога јесте одређена врста обезглављености домобранаца јер ни директиве ни новца није више стизало са те стране. Недостатак вођства је био погоршано чињеницом да се у Аргентину у то време нису налазили ни Бранимир Јелић ни Анте Валента. Покрет је био сведен на Златка Фрајсмана и Маријана Мајнарића. Посланство је покушало да кроз ноте, од 6. новембра 1934. и 19. јануара 1935. године, послате на адресу аргентинског Министарства иностраних дела, протера Фрајсмана. Покушаји су остали без резултата с обзиром да је Фрајсман дошао са исправним мађарским пасошем.²¹² Поседовање мађарског пасоша био је обичај и за друге истакнуте представике усташког покрета.²¹³ „Фрајсман одаслан у ове крајеве да замени Валенту показао се кроз неспособан...“.²¹⁴ Чланство домобранаца у целој Латинској Америци је крајем 1934. и почетком 1935. год. бројало око 6 до 7 хиљада људи.²¹⁵

²¹¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 29, 22. јануар 1934. године; В. Н. Милићевић, нав. дело, 84.

²¹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 25, 31. јануар 1935. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 28, 9. фебруар 1935. године.

²¹³ В. Krizman, *nav. delo*, 207.

²¹⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 71, 9. март 1935. године.

²¹⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 71, 9. март 1935. године.

**Табела 6.- Организација „Хрватског домобрана“ у Аргентини, септембар 1934.
године.²¹⁶**

Место огранка	Назив огранка	Број чланова	Управа: Старешина- Тајник
Буенос Ајрес:	Центар	35	Иван Жуванић
Бока	„Анте Старчевић“	420	З. Фрајсман
Боедо	„Еуг. Кватерник“	85	М. Марјанић
Белграно	„М. Храниловић“	110	Зв. Рукавина
Паркве	„Стј. Девчић“	65	Фрање Зечић
Док Суд	„Стј. Радић“	340	С. Сладојевић
Авеланеда	„Ђ. Басаричек“	60	Ф. Вајтнер
Пинејро	*припојен Авеланеди	45	И. Црнадак Мате Вујашић Мате Мерчеп Јуре Ешкутић Фрањо Грабар
Ареквито	„Кр. Звонимир“	120	Анте Барулић
Марка Хуарез	„Јосип Кробот“	60	Иван Вуковић
Гахан	„Петар Свачић“	85	Анте Милевчић
Сан Едуардо		35	Иван Маленица
Берисо	„Мат.Сволдин“	65	Иван Врдољак
Тод	„Хрв. Јадран“	80	Ф. Радонић
Маизалес	„Томислав“	35	П. Стомиловић
Флорида		50	Андрија Дулчић
*распуштен			И. Стапић
Ацебал	„М. Павлиновић“	40	Иван Ковачевић
Аројо Дулче	„Хрватска“	70	Б. Ковачевић
Густимосин	„Петар Ореб“	60	Ј. Реметић
			Ив. Петричевић
			Пет. Перлаин
			И. Шарић
			А. Шуминовић
			М. Чубретовић
			Пет. Мушкателе

²¹⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 109, 7. мај 1935, „Хрватски домобран“ у Јужној Америци.

Санта Изабел	„Бан Јелачић“	45	Стј. Марасовић
Росарио	„Велебит“	75	Балдо Мурати
Бахија Бланка	„Далмација“	220	Крун. Борас
Беле Виле	„Слоб. Хрватска“	75	Стјепан Чикеш
Алкорта	„Павле Радић“	70	М. Аливојводић
Ком. Ривадавиа	„Ј. Предавец“	130	Франо Качић
Кордоба	„Мил. Шуфлај“	90	Владо Качић
Пеарсон		40	М. Сулић
Морон *распуштен		45	Ф. Чагаљ
*Уписаних у		150	Никола Паулић
Централи из			Г. Кухарић
разних мањих			Јосп Филипчић
места			Ј. Вуковић
			Б. Пајина
			Михо Дужевић
Укупно уписаних у		2800	
Аргентини			

Не постојање искуства и ауторитета показали су се ипак мање важним од недостатка финансија. За месечно издавање листа домобранци су издвајали око 1.000 пезоса. Свој новчани баланс они су одржавали на следећи начин:

Табела 7. – месечни приходи „Хрватског домобрана“²¹⁷

Начин прикупљања прихода	Количина (у пезосима)
За огласе	350
Претплате	400
Од сваке забаве у Буенос Ајресу	150
Продаја бројева	50
1.000 примерака „Хрватских домобрана“ послатих у Европу	300-350

²¹⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 71, 9. март 1935. године, 2 л.

Дакле, један од главних извора прихода произилазио је од слања новина у Европу. То је, након атентата, обустављено а ширење истих новина у Краљевини Југославији отежано. У датим околностима посланик Драгутиновић је сматрао да треба деловати у два правца. Први, организовати поверљиву службу чији би чланови уједно били и чланови терористичког покрета. Друго, створити везе са извршним органима тј. полицијом „преко којих се у већини случајева могу спровести ствари кратким путем много боље и успешније него подношењем нота и интервенцијом“.²¹⁸ Да би се могло деловати у тим правцима посланство је захтевало новчана средства у висини од 400-500 швајцарских франака.²¹⁹ Проблем Посланства није био само материјалне природе већ и људске. Недостатак чиновника и преоптерећеност особља Посланства било је нешто што је пратило то дипломатско представништво кроз цео међуратни период.

Пут сарајевског надбискупа Ивана Шарића у Буенос Ајрес на Еухаристички сабор послужио је за даље јачање веза између домобранског покрета и Католичке цркве. Надбискуп је у престоницу стигао 8. новембра где је свечано дочекан од стране 150 до 200 припадника „Хрватског домобрана“. Окупљени су заједно са Шарићем отишли у цркву светог Рока где је одржана миса. Након тога, Шарић је одржао говор у радио станици „Аргентина“ у коме је поздравио католике-Хрвате. Своје говоре одржао је у Росарију и колонијама у Тоду, Арецифесу и Салту. „Многе је говоре одржао у сваком говору је нагласио како долази у име хрвата како им доноси хрватске поздраве итд. итд. Ни у једном говору није заборавио да спомене Св. Оца Папу, католике и хрвате. Колико је овом посланству познато нити једном није споменуо Југославију чак и после велике несреће није се споменуо да спомене Име нашег блаженог почившег Краља“.²²⁰ Након боравка у Аргентини Шарић је отишао у Њу Јорк, како би и тамо покушао да ојача домобрански покрет.²²¹

Поред сарајевског надбискупа Шарића на сабор је дошао и српски надбискуп Никола Добрећић. Његови говори били су у супротности са онима које је давао Шарић, дакле у

²¹⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 85, 12. март 1935. године

²¹⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 85, 12. март 1935. године, 2. л.

²²⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 417, 18. новембар 1934. године, 2. л.

²²¹ АЈ, ф. 449, бр. ф. 6, бр. јед. описа 17, Пов. бр. 403, 22. новембар 1934.

пројугословенском духу, па је то изазвало критику истог. Он је сматрао да рад Добречића „не одговара интенцијама католичке цркве“.²²²

До које мере се покрет налазио и кризи довољно говори податак да су тек нешто више после годину дана од атентата у Марсеју послали свој званични став о том догађају. У виду протестног телеграма упућеног француском Министарству правде, они критикују ту институцију и траже ослобођење ухапшених. После тога, одржали су 24. новембра збор, у згради „Хрватског домобрана“, на коме је присуствовало око 180 људи.²²³

Говоре су том приликом одржали: Иван Жуванић, главни старешина и чланови старјешинства: Зекић, Марјанић, Фрајсман и Валента. Потоњи се након боравка у Сједињеним Америчким Државама вратио у Буенос Ајрес 29. маја 1935 године.²²⁴ Са собом је донео и знатна новчана средства, у висини од 2.000 аргентинских пезоса. Његов долазак довео је до „веће живости у редовима Домобранаца и припрема се живља акција око прикупљања прилога за „Одбрану“ Поспесила и др“.²²⁵ Он је уједно био и најрадикалнији у својим нападима на југословенску државу: „Убијат ћемо представнике крвавога Београда и београдску циганчад, а не постигнемо ли никако своју слободну и независну сељачку републику, изазвати ћемо светско крвопролиће“.²²⁶ Ипак је главни удар критика слат на француско Министарство правде. „Потомци велике нације дегенерисали су се и спустили испод нивоа својих колонијалаца. Гори су од крвавог и лоповског Београда“, закључено је на збору.²²⁷

²²² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 40, Пов. бр. 417, 18. новембар 1934. године, 3. л.

²²³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 303, 27. новембар 1935. године.

²²⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 176, 17. јун 1935. године.

²²⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 176, 17. јун 1935. године.

²²⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 303, 27. новембар 1935. године, 2. л.

²²⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 303, 27. новембар 1935. године, 3. л.

Околности након атентата у Марсеју

Ситуација за ширење југословенске идеје међу исељеништвом није била ништа боља ни након атентата. „Наша је Јужно-Америчка колонија без штампе. У оваквим приликама, док „Домобран“ жари и пали, осећа се велика потреба једне новине, нарочито сада, за време Марсељског процеса.“²²⁸ Акције бившег дневничара посланства Бурића такође су се негативно одразиле на резултате у борби против покрета Б. Јелића. Он је „према нахођењу и симпатијама доста зла нанео“ тврдио је отправник послова Августин Мишетић.²²⁹ Мишетић је постављен на то место у марту 1934. године, а у Аргентину је стигао почетком августа исте године.²³⁰ Као помоћно особље имао је два дневничара, један од њих је био Бурић. Мишетић је врло брзо тражио његову смену, с обзиром да „ми је више био од сметње него од користи“.²³¹ Тако је посланик свој рад наставио само са једним дневничарем.

Ипак, још гора ситуација била је међу југословенским исељеништвом. „У горем расулу нашао сам колонију. Подвлачим да је овдашња наша колонија једна од најгорих. Растројена је верски, племенски и политички. Појединци се кољу на ножеве. Штампа, уколико постоји, деструктивна је, у једном или другом смеру. Добронамерни људи су пометени, и без икаквих средстава за једну акцију и пропаганду. Највећа већина од њих је апатична и ресигнирана.“²³²

Опет се од Предсетништва министарског савета тражило да финансијски потпомогне Посланство у Аргентини, а предлози Посланства су остали исти. Треба организовати новине како би се антијугословенском пропагандом домобранаца супроставила пројугословенска пропаганда. Такође, организација обавештајне службе је

²²⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 303, Б. А. 27 новембар 1935. године, 3. л.

²²⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 310, Извештај посланика Августина Мишетића, 18. децембар 1935 године, 2. л.

²³⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 310, Извештај посланика Августина Мишетића, 18. децембар 1935. године, 2. л; АЈ, ф. 334, бр. ф. 130, бр. јед. описа 448, Укази Пр. Пов. бр. 1423, 4. март 1934. године.

²³¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Извештај посланика Августина Мишетића, 27. децембар 1935. године.

²³² АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Извештај посланика Августина Мишетића, 27. децембар 1935. године.

неопходна да би се пратило кретање и рад домобранаца. „Ако Министарство усвоји ове предлоге- Посланство се нада ефективним успесима. Без ових двају акција, сваки је други намеравани рад парализован.“²³³

Крајем године Посланство је одржало свечаности на годишњицу уједињења државе. Тај догађај покушали су да искористе домобрани „који су као непоправљиви изроди и продане душе искористили ову свечаност и њихову одврат антидржавну и антијугословенску манифестацију поплавивши целокупну салу, огавним плакатима с сликама убице нашег Блаженопочившег Краља Александра I. Ујединитеља испод којег је било написано „СЛАВА ЈУНАКУ ПЕТРУ КЕЛЕМАНУ“.²³⁴ Међутим, убрзо је реаговала полиција и ухапсила Маријана Гудеља, Јосипа Жуљевића, Ивана Маркоту, Мату и Миху Мерчепа ради нарушавања мира и ометања поменуте свечаности.²³⁵

Привремени неуспех у прекидању свечаности које је Посланство приредило није обесхрабрило чланове домобранског покрета. Они су покушали да у јануару наредне године (1936) одрже карневалске игре. У склопу њих била је предвиђен и представа „Свечани покоп Аце Царуге“. Јасно је да је овде реч о покојном краљу, па је зато Посланство реаговало код локалних органа власти. За разлику од претходних година и овај захтев Посланства је био услишен, па су игре биле забрањене.²³⁶

Ови успеси Посланства, крајем 1935. и почетком 1936, по свему судећи уздрмали су стабилност и јединство у редовима домобранаца. Дошло је до сукоба у руководству организације, између Ивана Жуванића, врховног старјешине, и Златка Фрајсмана, уредника новина. Главни узрок спора био је финансијске природе. Поред тога је и Шубашић у „Аргентинским новинама“ напао је домобранску организацију.²³⁷

Почетком 1936. године Министарство иностраних послова сматрало је могућим да ће Павелић центар своје организације преместити у Јужну Америку „где има много

²³³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 41, Пов. бр. 310, 18, децембар 1935. године, 2. л.

²³⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Препис, Пов. бр. 30, 14. децембар 1935. године.

²³⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Пов. бр. 17, 28. јануар 1936. године.

²³⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Пов. бр. 57, 28. март 1936. године.

²³⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Пов. бр. 57, 28. март 1936. године.

присталица“, а да ће вођство у Европи поверити Будаку. Под условом да га италијанске власти пусте, Министарство је сматрало Буенос Ајрес као реалну опцију вође усташа.²³⁸

Криза у домобранским редовима осетила се и по извештајима Посланства о тој организацији. Следећи важнији догађај забележен је тек при крају августа када је са радом кренуо „Хрватски сат“. Реч је о радиу Рудолфа Краља који је промовисао идеје домобранства и позивао своје слушаоце да се претплате на лист „Хрватски домобран“. „Истакнуто је да је сврха тог „Хрватског сата“ да се свет упозна са хрватским народом, од шест милиона, који је вековима бранио Еуропу од турске најезде и спасио западну цивилизацију потоцима крви.“²³⁹ Услед недостатка новчаних средстава радио је престао са емитовањем већ почетком наредне године.²⁴⁰ Тако је хрватски покрет опет остао на једној пропагандно-информативној опцији- новинама „Хрв. домборан“. Тираж новина, на недељној бази, износио је између 1.800 и 2.000 примерака.²⁴¹

Током 24. и 25. октобра 1936. године организован је шести сабор „Хрватског домобрана“ у Буенос Ајресу. На сабору је присуствовало шест аргентинских огранака: „Анте Старчевић“, „Стјепан Радић“, „Велебит“, „Дубровник“, „Бан Јелачић“ и „Хрватски Јадран“. Једини огранак из других држава био је уругвајски „Иван Росић“. Број присутних огранака довољно сведочи о осипању самог покрета.²⁴²

Међутим и поред тога власти у Београду сумњале су у то да је Павелићу, који је тада боравио у Италији, слата већа количина новца из Јужне Америке. Када се узме у обзир да су његови истомишљеници на поменутом континенту имали истих проблема онда се то чини мало вероватним. Такве сумње развејао је у свом извештају изванредни посланик и опуномоћени министар Изидор Цанкар. Он је тврдио да се покрет налазио у тешком финансијском стању и да је неспособан да скупи своју чланарину, тако да шансе о неком финансирању Павелића није могло да буде.²⁴³

²³⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Пов. бр. 87, 24. април 1936. године.

²³⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 6, бр. јед. описа 42, Пов. бр. 159, 15. септембра 1936. године, 2.

²⁴⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 133, Б. А. 12. април 1937. године, 2. л.

²⁴¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 133, Б. А. 12. април 1937. године, 2. л.

²⁴² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 226, 24. децембар 1936. године.

²⁴³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 226, 24. децембар 1936. године.

То наравно не значи да новац никада није слат Павелићу или огранцима усташког покрета у иностранству или у земљи. У изворима срећемо и један конкретан такав случај. Наиме, реч је о финансирању Фрање Кралика, уредника листа „Католичког тједника“ који је излазио у Сарајеву.²⁴⁴ Новац је слао Иван Жуванић, а месечна свота износила је око 3.000 динара.²⁴⁵

Активности „Хрватског домобрана“ у 1937. години

Наредна, 1937. година била је знатно активнија за домобрански покрет. Прво су 14. марта 1937. године прославили своју годишњицу стварања. За разлику од ранијих година, ова (петогодишњица) прошла је у знатно скромнијим размерама. Почетком 1937. год. огранак „Стјепан Радић“ имао је 157 чланова, а на главном ручку приређене свечаности дошло је само око 40 чланова. „Стварно је организација распадала ради сопствене слабости и, како изгледа, ради помањкања некадашњих средстава, а нешто може бити и ради тога, што се је, у последње време, побудио код овдашње полиције већи интерес за њу“, изјавио је посланик И. Цанкар.²⁴⁶ Том приликом изашао је и „Годишњак за 1937. год.“ који је у Краљевини Југославији забрањен 7. маја.²⁴⁷ Да се пуна пажња мора посветити хрватским исељеницима који чине већину у Аргентини види из наставка посланикове изјаве: „Маса хрватских исељеника још увек је политички неорјентирана, организацијски, културно и верски запуштена, јер хрватска интелигенција, колико је има овде, не долази никако у везу са исељеништвом...“.²⁴⁸ Како би рад Посланства међу исељеништвом био успешнији посланик предлаже одређене кораке које треба предузети. Ти кораци се донекле разликују од предлога ранијих посланика. Пре свега је фокус био на образовању исељеника које је

²⁴⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 2668, Бг, 3. децембар 1937. године.

²⁴⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 37, Б.А. 9. октобар 1937. године.

²⁴⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 133, Б. А. 12. април 1937. године.

²⁴⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 201, 13. мај 1937. године.

²⁴⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 133, 12. април 1937. године. 4 л.

требало побољшати доласком интелектуалаца и свештеника у те крајеве, кроз помоћ југословенским школама и стварањем сталне локалне радио станице.²⁴⁹

Мај месец био је обележен са два скупа. Свечаност- „Хрватски дан“ у позоришту „Бузепе Верди“ које је било посећено јер „овдашњи свет радо посећује забаве на којима се плеше...“. Такође, истог дана одржана је миса коју је организовао фра Леонард Русковић. Он је припадао далматинској фрањевачкој провинцији, а у Аргентину је послат по директиви Ватикана као „хрватски мисионер“.²⁵⁰ О њему је Посланство и раније писало, а овом приликом је остало забележено: „Фра Русковић је врло штетан националној ствари у Аргентини, тако да би га требало макнути из ове земље, ако је то могуће, а овамо свакако послати сасвим поузданог и способног хрватског свештеника, који би својим радом могао да паралише штету нанесену од фра Русковића.“²⁵¹ У августу 1937. године наводи се и тесна веза Русковића са „Хрватским домобраном“: „Служећи се усташким гласилом као средством своје црквене пропаганде, даје фра Русковић оној новини значење, којег међу католичким пучанством иначе не би имала, и ствара међу католичким иселјеницима уверење, да су хрватство, католицизам и усташтво синоними или бар тесно међусобно повезани појмови, које уверење усташка штампа утврђује и шири.“²⁵² На миси је присуствовао и кардинал Копело, врховни црквени достојанственик и фра Хенри Бесеро. Бесеро је одржао говор „рекавши да Хрвати треба и сада да буду *antemurale cristianitatis* у Југославији као што су то били за време Турака, јер имају да бране западну цивилизацију и католичанство од православља у Југославији.“²⁵³ Свој верски и политички утицај Русковић је желео да прошири градњом једне капеле на Док Суду.²⁵⁴

Потом је 22. маја организована скупштина домобранаца у Док Суду, а истог дана изашао је и истоимени лист организације са насловом „Девет бомба за Павла– Спреман атентат на српског регента“. Штампана је и књига Мила Будака- „Хрватски народ у борби за своју независност“ која је требала да послужи у пропагандне сврхе.²⁵⁵ Све ове активности

²⁴⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 133, 12. април 1937. године, 4. и 5. л.

²⁵⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 516, Б. А. 28. август 1937. године.

²⁵¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 320, 31. мај 1937. године.

²⁵² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 517, 28. август 1937. године.

²⁵³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 633, 27. октобар 1937. године, 2. л.

²⁵⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 633, Б. А. 27. октобар 1937. године, 3. л.

²⁵⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 320, 31. мај 1937. године, 2. л.

говоре у прилог томе да су домобранци Јужне Америке добили новчана средства из иностранства.

Сепартистичком покрету је пошло и за руком да одложи забаву „Југословенског школског удружења“ културној организацији која је радила у Авеланеди. Забава је била васпитно-школског карактера којој су и деца требала да присуствују. Ради претњи листа „Хрватски домобран“, а не желећи да ризикују животе деце, друштво је одлучило да са 20. јуна забаву помери почетком наредног месеца.²⁵⁶

Претње и успеси домобранског покрета довели су до реакције југословенске дипломатије. Посланство је предало ноту надлежном Министарству, а посланик је примљен од стране помоћника министра Ибаре Гарсије. Свечаност „Југословенског школског удружења“ одржана је без инцидента 4. јула.²⁵⁷

Своју скупштину одржала је и Хрватска републиканска сељачка странка 24. и 25. јула у Вила Мугуети. Председник је био Петар Радић који је у Аргентину стигао 1934. године. Али, он се врло брзо сукобио са ондашњим аргентинским домобранима. Тај сукоб је у знатно мери умртно и отежао рад синовца Стјепана Радића.²⁵⁸

На нове акције „Хрв. домобрана“ у 1937. није се дуго чекало. Посета потпредседника аргентинског Сената, Карлоса Портија домобранцима представља само увод у њихове покушаје приближавања аргентинским властима.²⁵⁹ Они су своје везе продубили доласком Ивана Жуванића, Анте Валенте и Вјекослава Радовановића у аудијенцију код министра пољопривреде Карћана.²⁶⁰

На годишњицу убиства краља Александра „Хрватски домобран“ је најавио да ће у том броју напасти „највећег крвника хрватског народа“. Интервенција посланика Цанкара поводом најаве домобрана код Саведра Ламаса, министра иностраних послова, била је успешна.

²⁵⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 394, 29. јун 1937. године, 1. и 2. л.

²⁵⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 437, 30. јул 1937. године.

²⁵⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 254, 15. септембар 1937. године.

²⁵⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 310, 24. мај 1937. године.

²⁶⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 630, 25. октобар 1937; Пов. бр. 596, 11. октобар 1937. године, 2. л.

Пред крај године дошли су у сукоб са Влатком Мачеком или боље речено у својим новинама су критиковали и нападали поменутог због његовог споразума са Удруженом опозицијом. Оптужен је како је продао Босну и Херцеговину „чисту хрватску земљу“, као и да је Србији препустио Македонију и Црну Гору где живе прави Хрвати. Укратко, крив је био зато што се договорио са „србијанским политичарима“.²⁶¹ На тај напад Хрватска сељачка странка у Аргентини је одговорила већом активношћу и пропагандом њиховог вође Петра Радића. Он је организовао један састанак странке, а листови „Сељачки дом“ и „Југословенски гласник“ известили су о томе.²⁶² Такође је и Мирко Ковачевић, дописник листа „Хрватски дневник“ дошао у Кордобу како би ширио пропаганду у корист В. Мачека.²⁶³

Сукоб Валенте и Жуванића

Краљево посланство у Буенос Ајресу повећало је своју обавештајну службу јер је усташки покрет „привидно обамрла после Марсејског атентата... – почиње да оживљава, да се реорганизује и припрема за нову акцију“.²⁶⁴ За ту „акцију“ Министарство је веровало да ће се одиграти током пролећа 1938. год. Исто тако, на адресу Министарства стизала су обавештења о могућности да Павелић и Будак пређу у Јужну Америку.²⁶⁵

Међутим, изгледа нам вероватнијим да су обавештења била нетачна ако се узме у обзир да је баш у 1938. години дошло до пасивности покрета и мањих акција. Разлог томе лежао је у сукобу који је избио између Ивана Жуванића и његових присталица са једне и Анте Валенте и његових са друге стране. Неслога у редовима домобранаца кулминирала је 17. децембра приликом одржавања тајног састанка. Превагу је на крају однео табор А. Валенте. Па су тако по закључку седнице из 17. и потврди седнице из 29. децембра Иван

²⁶¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 646, 3. новембар 1937. године.

²⁶² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 606, 14. октобар 1937. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 672, 19. новембар 1937. године.

²⁶³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 745, 24. децембар 1937; АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 754, 31. децембар 1937. године.

²⁶⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 17, 14. март 1938. године.

²⁶⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 43, Пов. бр. 17, 14. март 1938. године.

Жуванић, главни старешина, Вјекослав Радовиновић, благајник и Јосип Варга, члан старешинства искључени из организације. Валента је успех изборио пре свега подршком Маријана Мајнарића. Свађа у вођству одразила се и на финансијско стање. Нови главни човек „Хрватског домобрана“ морао је да замолило Фрању Будака из Северне Америке за материјалну помоћ од хиљаду долара.²⁶⁶ Помоћ није била послата, будући да се и тамошња усташка организација налазила у новчаној кризи.

Побеђени Жуванић саставио је писмо у коме оштро напада свог непријатеља и наводи „да је организација у врло критичном положају и да је домобранска штампарија на рубу пропасти“.²⁶⁷ Осим тога, он је заједно са својим присталицама основао нову организацију, „Хрватску заједницу“ која је имала и свој лист „Нова Хрватска“.²⁶⁸

Пасивност је била одлика и другог хрватског покрета у Аргентини, Хрватске републиканске сељачке странке. Покрет се осипао, а удружења су била више забавног карактера попут оних у Вила Мугуети, Лос Молиносу и Алкорти. Од вођа покрета поименице се спомињу Павле Бег и Мирко Марковић. Али, ништа више о њима, сем основних података, Посланство није имало.²⁶⁹

У тако дубокој кризи усташки покрет организовао је свој осми сабор који је трајао два дана, 11. и 12. фебруара 1939. Главну реч водио је Валента и Фрајсман, а на скупу је присуствовало само три огранка из Аргентине- „Далмација“ из Беле Виле, „Матија Солдан“ из Бериса и „Стјепан Радић“ из Комодоре Ривадавије.²⁷⁰ На сабору је изабрано ново старешинство, тачније усвојени су предлози Валенте. Па је тако Мате Вујашић, дотадашњи председник огранка „Сјепан Радић“, изабран за главног старјешину. После тога окупљени су отишли на мису коју је држао њихов близак сарадник у католичким редовима- фра Блаж Стефанић.²⁷¹ Позван од стране фра Леонарда Русковића, Стефанић је у Буенос Ајрес стигао у јулу 1938. године. Приликом мисе и каснијег ручка одржао је два говора из којих се види

²⁶⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 96, 2. фебруар 1939. године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 132, 10. фебруар 1939. године.

²⁶⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 12, 3. јануар 1939. године, 1. и 2. л.

²⁶⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 104, 6. април 1939. године.

²⁶⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 44, Пов. бр. 515, 15. новембар 1938 године; АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 13, Росарио 16. новембар 1938 године.; АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 44, Пов. бр. 527, 22. новембар 1938 године.

²⁷⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 57, 16. фебруар 1939. године.

²⁷¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 57, 16. фебруар 1939. године, 2. л.

да је чак и од Русковића био радикалнији у истицању усташких идеја.²⁷² Њихове разлике у мишљењу ускоро су прерасле у отворен сукоб из кога је дебла крај извукао фра Русковић. Он је морао да напусти „Хрватски домобран“. Алтернативу је пронашао ушавши у „Хрватску заједницу“ организацију састављену од избачених и бивших чланова „Хрватског домобрана“.²⁷³ Желећи и ту да му парира фра Стефанић је основао удружење „Хрватску католичку заједницу“. Оно је настало 16. априла, а председник је био Анте Франичевић, члан врховног старешинства домобранског покрета.²⁷⁴

Пратећи дешавања у Европи и српско-хрватске преговоре, „Хрватски домобран“ одлучио је да пошаље телеграм „у име 200.000 Хрвата из Јужне Америке“. У њему је тражена од Мачека да се избори за потпуну независност Хрватске. Своје шире чланство са овом одлуком старешинство је упознало на „великој хрватској народној скупштини“ која је била одржана на Док Суду, 16. априла.²⁷⁵

Из наизглед безизлазне финансијске ситуације „Хрватски домобран“ је изашао уз помоћ његовог оснивача Бранимира Јелића. Наиме, као и приликом првог доласка, 1931. године, тако и сада, 1939. године, новац Јелића показао се спасоносним. Молбе које су слате на адресу руководства у Сједињеним Америчким Држава, још од почетка 1939. године, а у којима је Анте Валента молио да му се помогне новчано уродиле су плодом.²⁷⁶ Прво је исплатио дуг штампарије истоименог листа, од 40.000 аргентинских пезоса.²⁷⁷ Затим су купљене неопходне машине за штампање, а откупљене су и новине „La Nacion“.²⁷⁸ Јелић је материјалну помоћ слао и током лета.²⁷⁹ Ово је била огромна материјална помоћ јер је сам покрет током прва три месеца 1939. скупио свега 1700 пезоса, 870 од чланарине и 800 од добровољних прилога.²⁸⁰ Али, овај спас показао се привременим.

²⁷² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 58, 27. фебруар 1939. године, 1. и 2. л.

²⁷³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 104, 6. април 1939. године.

²⁷⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 115, 20. април 1939. године.

²⁷⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 114, 18. април 1939. године.

²⁷⁶ АЈ, ф. 371- Посланство Краљевине Југославије у Сједињеним Америчким Државама- Вашингтон, бр. ф. 54, бр. јед. описа 70, бр. фолијације 21, 28. јануар 1939. године.

²⁷⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 127, 10. мај 1939. године; АЈ, ф. 371, бр. ф. 54, бр. јед. описа 70, бр. фол. 191, 10. април 1939. године, бр. фол. 193, 12. април 1939. године.

²⁷⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 127, 10. мај 1939. године.

²⁷⁹ АЈ, ф. 371, бр. ф. 54, бр. јед. описа 70, бр. фол. 406, 20. август 1939. године.

²⁸⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 164, 15 јун. 1939. године.

Гашење „Хрватског домобрана“ и стварање „La Defensa del Hogar Croata“

Одлука аргентинске владе да донесе Декрет о деловању страних друштава је била од прворазредног значаја за судбину „Хрватског домобрана“. На основу поменутог Декрета у Аргентини су била забрањена страна политичка друштва која су представљала огранке и зависила од организација у иностранству. Валента је сазвао хитне две седнице врховног старешинства које су одржане 28. маја и 10 јуна.²⁸¹

На њима се већало о даљим потезима које би требало учинити како би се спасила организација и наставио политички рад. Једини конкретан предлог саопштио је Крижановић, старешина огранка „Стјепан Радић“. Он је сматрао да целокупну организацију треба расформирати, а да њени чланови пређу у „Хрватску католичку заједницу“ коју је предводио фра Стефанић. Тај предлог подржавао је и главни старешина Вујашић. Међутим, они су представљали мањину те је стога само одлучено да се сазове нова седница 24. јуна. На њој је одлучено да дође до распуштања „Хрватског домобрана“ и усвојен је предлог А. Веленте. Обраћајући се присутним члановим врховног старешинства он је изјавио: „По декрету овдашње владе мора организација Хрватски домобран да се распусти. Ја сам најпре питао вас, шта ћемо сада са организацијом, са новном и тискарском; но како на досадашњим седницама није предложено ништа прихватљива, почео сам да сам тражим солуцију и мислим, да сам је нашао. Хрватски Домобран мора да се разиђе, али потребно је, да створимо једну нову организацију - просветну, припомоћну или што било – у коју бисмо морали привући што већи број хрватских иселеника, без обзира на њихово политичко опредељење. У новом друштву неће се смети ни споменути усташки покрет и биће уопште најстроже забрањено говорити о политичким стварима. Ново друштво могло би да предузме садашњи инвентар свих огранака Хрватског Домобрана. Усташко гласило покушаће изазити и даље под истим именом – „Хрватски домобран“ – али, уколико би у овоме наишли

²⁸¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 173, 26. јун 1939. године, 1. и 2. л.

на потешкоће, изабрат ћемо друго име, „Хрватобран“ или „Независно гласило хрватских исељеника“. Издавач новина бићу ја или Шалковић или оба двојица.“²⁸²

Врховно старешинство је на ванредном сабору 1. и 2. јула обавестило своје чланове о одлуци седнице из 24. јуна да се усташки покрет распусти. На сабору су учествовали само огранци из Маизалеса, Аројо Дулчеа и Инес Индарта. Одлучено је да расформирање покрета прође у две фазе. У првој, којој би се одмах после сабора приступило, требало је расформирати све огранке. Друга је подразумевала распуштање врховног старешинства 14. августа, тј. дан пре доношења Декрета о деловању страних друштава.²⁸³

Проблем новина је остао актуелан током лета, па је Валента тражио од Јелића своту од 2.500 долара како би задржао штампарију. За узврат, са тим финансијама Валента је обећао да ће издати домобрански календар за 1940/41. годину.²⁸⁴ На већ поменутом сабору, одржаном на самом почетку јула, донета је одлука да се штампарија реорганизује, а да управљање штампаријом преузме привремени управни одбор на челу са Дујом Модрићем.²⁸⁵

Чланови распуштеног домобранског покрета одлучили су средином августа месеца да формирају ново друштво. „La Defensa del Hogar Croata“ је назив тог удружења, а оно је требало да се бави „шпортом, драматиком и певањем“.²⁸⁶ Након вишемесечних свађа и препирања између Валенте и његових противник, 14. октобра се коначно приступило оснивању друштва. Треба истаћи да су главне позиције у „La Defensa del Hogar Croata“-и припале људима који нису чинили сам врх недавно распуштеног домобранског покрета. То је знак да је опозиција однела превагу наспрам А. Валенте и Шалковића. Мило Лиловац је изабран за председника, Јозо Шабић за потпредседника и Стипе Периш за тајника.²⁸⁷ Сукоби између Валенте и његових противника нису престајали ни после оснивања нове организације, они су наводно тражили од Будака да у Јужну Америку пошаље нову особу која би преузела вођство над усташким покретом.²⁸⁸ Новца за покретање веће пропаганде

²⁸² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 173, 26. јун 1939. године, 1. и 2. л.

²⁸³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 203, 9. јул 1939. године, 1. л; АЈ, ф. 385, бр. ф. 5, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 238, 14. август 1939. године.

²⁸⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 510, 21. јул 1939. године.

²⁸⁵ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 203, 9. јул 1939. године, 2 л.

²⁸⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 238, 14. август 1939. године.

²⁸⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 45, Пов. бр. 319, 18. октобар 1939. године.

²⁸⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 11, 2. јануар 1940. године.

није било нити је ново друштво окупило људи колико је имао некадашњи „Хрватски домобран“. Према подацима које је Посланство имало, у децембру је оно бројало свега нешто мање од 40 чланова.²⁸⁹ Када се погледа унутрашњост Аргентине ситуација по покрет је била још гора. Једине веће групе налазиле су се у Инес Индарту, Каферати и Алкорти.²⁹⁰ Своју бројност покушали су да повећају разним позивима упућеним на адресу бивших чланова „Хрватског домобрана“. Требало је да састанак, заказан за 20. јануар 1940. прикупи што већи број људи, али у томе се није успело. Председник Лиловац је на њему оштро напао Валенту и тражио његово избацивање из организације. На крају је решено да се за пет дана сазове нови скуп на коме би се раправљало о томе. Заказани скуп због малобројности на крају није ни сазван.

У међувремену, Валента је сву енергију усмерио у одржавање штампарије у својим рукама.²⁹¹ У њој је, од почетка марта 1939, покренуо и нови лист „Хрватска реч“. У чланцима новог листа Валента није остао дужан својим противницима. Први на мети критика били су Иван Жуванић, Урош Радовиновић и Иван Колуси.²⁹²

Због хапшења Будака у Загребу дошло је до примирја у усташким редовима. Лиловац и Валента су одржали заједничку седницу 9. марта на којој су осудили његово хапшење и решили да пошаљу протестни телеграм Мачеку.²⁹³ Примирје није могло да реши вишегодишње новчане проблеме и дугове листа „Хрватски домобран“. Услед тога лист је престао са изласком у мају 1940. године.²⁹⁴ У децембру је одлучено да се Валента „препусти његовој судбини“ тј. да се више не шаље материјална помоћ.²⁹⁵

Губитак најважнијег средства за ширење пропаганде био је тежак ударац за „La Defensa del Hogar Croata“-у. „Откако усташка организација нема свога гласила, забаве, које приређује, врло су слабо посећиване“.²⁹⁶ Из апатије и неактивности у које је упала покушали су да је извуку Дујо Модрић и Јуре Ивановић, бивши чланови врховног старешинства. У

²⁸⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 12, 2. јануар 1940. године, 2. л.

²⁹⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 122, 22. април 1940. године.

²⁹¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 41, 2. фебруар 1940. године, 1. и 2. л.

²⁹² АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 65, 6. март 1940. године.

²⁹³ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 96, 20. март 1940. године.

²⁹⁴ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 181, 27. јул 1940. године.

²⁹⁵ АЈ, ф. 371, бр. ф. 54, бр. јед. описа 70, бр. фол. 873, 6. децембар 1940. године.

²⁹⁶ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 289, 30. децембар 1940. године, 2. л.

оквиру тих покушаја спада и организовање неколико манифестација за шири круг исељеника, али покушаји су само остали на томе.²⁹⁷

Недостатак вође и новца били су кључни проблеми домобранаца. У таквим околностима појављује се фра Блаж Стефанић као самонаметљиви вођа. У том циљу је и служила миса коју је одржао у капели Св. Винка на Док Суду. Тог истог дана, 20. септембра, одржана је и главна скупштина „La Defensa del Hogar Croata“-е на којој је био видан његов уплив.²⁹⁸ „Живот“ је био назив новог усташког листа, а он се представљао читаоцима као „католички месечни гласник хрватске исељеничке заједнице“. Иницијатор и власник је био Стефанић, а уредништво је препустио Јури Ивановићу. Кроз овај лист промовисана су окупљања, забаве и манифестације које је организовало друштво „La Defensa del Hogar Croata“.²⁹⁹

Табела 8.- Чланови управног одбора „La Defensa del Hogar Croata“ 1940/41. године.³⁰⁰

функција	име
Старешина	Јосип Семелмејер
Први подстарешина	Стипе Мадунић
Други подстарешина	Јуре Ешкутић
Зајник	Стјепан Клаузер
Заменик тајника	Иван Харловић
Благајник	Цвитан Маркота
Заменик благајника	Мирко Хабрун
Одборници	Богослав Буратовић Никола Андријашевић Анте Врца Јаков Дољанин Мате Јенић Шимун Сладојевић

²⁹⁷ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 222, 17. септембар 1940. године.

²⁹⁸ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 243, 25. октобар 1940. године.

²⁹⁹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 289, 30. децембар 1940. године, 2. л.

³⁰⁰ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 289, 30. децембар 1940. године, 3. л.

Надзорни одбор	Фрањо Радонић Илија Налетелић Јозо Жуљевић
Часни суд	Анде Мандунић Фрањо Зечић
Господар	Стипе Периш
Заменик господара	Никола Пеар

Молбе „La Defensa del Hogar Croata“-е за новчану помоћ и слање новог вође наставиле су се и током 1941. године. Оне су слате на исту адресу- у Сједињене Америчке Државе. Ни фра Стефанић дакле није могао у знатној мери да помогне овој организацији која се и сама полако гасила. Друштво је у свом писму из фебруара 1941, између осталог, напоменуло: „да је у La Defensa del Hogar Croata остао „само остатак остатака“ бившег Хрватског Домобрана“.³⁰¹ Тако се догодило да је пре почетка избијања рата у Југославији дошло до гашења антидржавних покрета у Аргентини.

³⁰¹ АЈ, ф. 385, бр. ф. 7, бр. јед. описа 46, Пов. бр. 28, 14. фебруар 1941. године.

Закључак

Постојао је низ услова и околности које су позитивно утицале на настанак и развој хрватског антијугословенског покрета у Аргентини током периода од Скупштинског атентата до почетка Априлског рата, односно од 1928. до 1941. године.

У првом реду такој врсти организације одговарале су унутрашње политичке прилике у овој латинској земљи. Слобода штампе, аргентинско законодавство па и незаинтересованост извршних власти за те покрете су биле одличне предиспозиције. Тако настаје низ европских антидржавних организација међу којима је хрватски домобрански покрет заузимао значајно место.

Друге околности подразумевале су југословенско исељеништво које је већински било хрватског порекла. Оно је у највећој мери било апатично према новој држави и идеје југословенства међу њом су биле слабо развијене. Не треба сметнути са ума да је већина тог становништа потицала из најнижих друштвених слојева, тачније да се бавила тешким физичким пословима у Аргентини. Своје незадовољство тренутним стањем емиграција је често пребацивала на Посланство које је са своје стране, затрпано бројним молбама и пословима, било немоћно да им помогне и изађе у сусрет. Свакако да је таква емиграција представљала плодно тло за рад „Хрватског домобрана“ и ширење усташке идеологије.

Финансирана од стране самог вођства, на челу са Анте Павелићем, и других огранака усташке организације, попут оног из Сједињених Америчких Држава, хрватски покрет у Аргентини, нарочито у Буенос Ајресу, развио је своју богату делатност. Покрет је користио свако заоштравање српско-хрватски односа у Југославији како би ширио своју радикалну идеологију, а током периода од 1928. до 1941. пролазио је кроз успоне и падове. На основу значаја који је играо покрет се може поделити у три различита периода кроз која је пролазио.

Деловање Марка Фил Вујеве и његовог листа „Хрватски исељенички дом“ обухватао је прву фазу од 1928. године па до доласка Бранимира Јелића у априлу 1931. године. Покрет је био малобројан и ограничен углавном око Росарија и делимично Буенос Ајреса. Чланови

су били окупљени око поменутог листа, без политичке организације и посебних огранака који би тај покрет шириле у унутрашњост Аргентине. Занимљиво је и то да се поред истицање идеје о Независној Држави Хрватској и отворене мржње према Србима и њиховој „велико србској хегемонији“ идеологија покрета се у одређеној мери разликовала од усташке. Својим позивањем радника да устану у борбу за своја права и дивљењима упућеним Совјетском Савезу, као и кроз различите чланке у новинама и говорима које је Вујева одржавао, провлачи се донекле и идеја социјализма. Ипак, да је реч о минорној појави сведоче потоњи догађаји. Вујева ће касније ући у „Хрватски домобран“ као помоћник и организатор домобранаца у Бразилу.

Други период уједно је био и најзначајнији и најдужи, а временски се простирао од 1931. године до пролећа 1939. године. Слободно можемо рећи да је у том периоду као и за целокупни развој хрватске усташке идеје најважнији догађај био долазак Бранимира Јелића у Аргентину. Како је већ напоменуто, он је успео не само да реорганизује тамошњи сепаратистички покрет него и да му улије додатну снагу и енергију. Основао је нови лист „Хрватски домобран“ и истоимену политичку организацију која је имала и своју структуру-врховно старешинство, управни одбор и огранке у различитим земљама Јужне Америке. Деловање се није ограничило само у оквиру политичке сфере. „Хрватски домобран“ је радио и на ширењу своје идеје кроз културу. Приређене су разне забаве, прославе, спортске манифестације а забележена је и опширна издавачка делатност. Све је то било у циљу да се привуче што већи број чланова. У кратко, од самог доласка Б. Јелића радило се на организованости и распрострањености покрета. Због тога и не чуди што је његов одлазак у мају месецу 1932. године био тежак ударац за даљи наставак функционисања покрета. У почетку у први план избија Анте Валента, изасланик Анте Павелића. Али за период његовог вођства видна је све већа декаденција покрета која се прво испољила у сукобу А. Валенте и Ивана Жуванића, а кулминирала у 1939/40. години када је због тешког финансијског стања и сукоба око власништва над штампаријом дошло до раскола у покрету.

Декрет аргентинске владе о деловању страних удружења био је почетак трећег и најкраћег периода. Тим Декретом запечаћена је судбина хрватског домобранског покрета у том периоду, а он је морао да буде угашен јер је Декрет забрањивао постојање таквих организација на територији читаве Аргентине. Од бивших чланова угашеног покрета

настала је организација „La Defensa del Hogar Croata“ која је требала на прикривен начин да и даље настави тамо где је домобрански покрет стао. Утицај представника Католичке цркве, у првом реду фра Блаж Стефанића био је очигледан на управни одбор новоствореног удружења. Пре почетка Априлског рата и ово друштво се распало, а поново покретање домобранске активности везује се за последње године Другог светског рата. На крају се показало да је слом усташтва у Европи довео до преласка њеног вође управо у земљу у којој је постојала богата традиција развоја и деловања те идеологије током периода пре почетка највећег војног сукоба у историји човечанства.

Извори и литература

1. Извори:

1.1. Необјављени извори:

Архив Југославије:

1. Фонд 74 - Краљев двор
2. Фонд 334- Министарство иностраних послова Краљевине Југославије
3. Фонд 371- Посланство Краљевине Југославије у Сједињеним Америчким Државама- Вашингтон
4. Фонд 373- Посланство Краљевине Југославије у Италији- Рим
5. Фонд 385- Посланство Краљевине Југославије у Аргентини- Буенос Ајрес
6. Фонд 449- Генерални конзулат Краљевине Југославије у Њујорку
7. Фонд 748- Исељеничко изасланство Краљевине Југославије у Буенос Ајрес

1.2. Објављени изори:

1. Усташа: хрватска револуционарна организација, прир. В. Ђ. Мишина, Р. Пилиповић, Београд 2018.
2. Izvješća Iseljeničkog komesarijata u Zagrebu 1922.-1939., прир. Р. Јонјић, А. Laušić, Zagreb 1998.

2. Литература:

1. Lj. Antić, *Naše iseljništvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslovenske države 1918.*, Zagreb 1987.
2. R. Blum, *Zemlje i narodi Latinske Amerike*, Beograd 1955.
3. V. Š. Đikanović, *Iseljenici u Severnoj Americi i jugoslovenska država: 1918-1945*, Beograd, 2016.

4. M. Jareb, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006.
5. B. Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978.
6. *Latin America politics and society since 1930*, ed. by Leslie Bethell, Cambridge University press, 1998.
7. F. Luna, *Kratka istorija Argentinaca: dva veka Argentine*, Novi Sad 2015.
8. H. Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 2002.
9. M. Mišović, *Doprinos jugoslovenskih iseljenika razvoju Južne Amerike*, u: *Latinska Amerika i savremeni svet*, prir. Rozita Levi, Beograd 1995.
10. С. Срндовић, *Библиографија југословенске исељеничке периодике у Северној и Јужној Америци до 1945*, Београд 2008.
11. I. Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, Zagreb, 1982.